

**ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ
ФАКУЛТЕТ**

КОМПЕНСАЦИЯ НА ВИННИ ПРИ ДОГОВОРНАТА ОТГОВОРНОСТ

**МАЯ МЕТОДИЕВА МАРКОВА –
РУСИМОВА**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за придобиване на
образователна и научна степен „доктор“ по докторска
програма „Гражданско и семейно право“
Професионално направление: 3.6 Право, Научна
специалност: Гражданско и семейно право

Научен ръководител: доц. д-р Таня Йосифова

Благоевград

2023

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от катедра „Гражданскоправни науки“ при Правно-историческия факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски“ гр. Благоевград. Авторът е докторант в редовна форма на обучение към същата катедра.

Публичната защита на дисертационния труд ще се проведе на 18.12.2023 г. от 10:30 часа в Правно-исторически факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски“, гр. Благоевград.

Състав на научно жури:

Вътрешни за Университета членове на научното жури:

Доц. д-р Александър Иванов

Доц. д-р Асен Воденичаров

Външни за Университета членове на научното жури:

Проф. д.н. Живко Драганов

Доц. д-р Иван Цветанов

Доц. д-р Силвия Цонева

Материалите по защитата се намират в катедра „Гражданскоправни науки“, Правно-историческия факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски“ гр. Благоевград и са публикувани на сайта на ЮЗУ „Неофит Рилски“: <http://www.swu.bg>.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Обща характеристика на дисертационния труд	5
1. Актуалност на темата. Теоретично и практическо значение на дисертационния труд.	5
2. Предмет, цели и задачи на изследването	6
3. Методи на изследването	8
4. Обем и структура на дисертационния труд.....	9
II. Съдържание на дисертационния труд	9
1. Глава първа. Понятия и принципи	9
2. Глава втора. Съпричиняване на вредите от кредитора	29
3. Глава трета. Ред за упражняване на правото на компенсация на вини	37
III. Научни приноси на дисертационния труд.....	40
IV. Публикации по темата на дисертационния труд	42
V. Участия в научни форуми	43

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на темата. Теоретично и практическо значение на дисертационния труд.

Институтът „компенсация на вини“ е познат в правната доктрина и практика още от Римското право и не губи своята актуалност и до днес. Изследваният институт е особено развит в практиката по отношение на деликтната отговорност. Не по-малко важна е ролята на разглеждания институт при договорната отговорност. На първо място, компенсацията на вини при договорна отговорност може да доведе не само до намаляване на отговорността, както е при извъндоговорната, но и до пълно освобождаване на длъжника от отговорност. На следващо място, компенсацията на вини при договорна отговорност гарантира спазването на принципа за взаимно сътрудничество между страните, залегнал в основата на облигационното отношение. Не на последно място, компенсацията на вини цели да гарантира принципа на справедливостта и недопустимостта на неоснователно обогатяване.

Принципът на компенсация на вини при договорна отговорност има важна роля в търговските и гражданскоправните отношения. Това е видно от факта, че компенсацията на вини при договорната отговорност е правно регламентирана не само в българското и в чуждестранното законодателство, но и в редица международни частни кодификации, създадени с цел унификация и хармонизация на законодателствата.

Компенсацията на вини при договорната отговорност предоставя възможност за намаляване или изключване на отговорността на длъжника. С разширяването на обхвата на договорната отговорност, а именно длъжимост на обезщетение, както за имуществени, така и за неимуществени вреди, способите

за намаляване на договорната отговорност придобиват по-голямо практическо значение.

Актуалността на темата се определя и от факта, че предизвиква интерес и у други автори през последните години. Разглежданият институт, освен че притежава основополагаща роля при определяне на размера на гражданската отговорност, може да намери проявления в множество вариации на облигационните отношения между страните. Ето защо темата предоставя възможност за анализиране на проблематиката в множество аспекти.

2. Предмет, цели и задачи на изследването

Предмет на настоящото изследване е институтът на компенсацията на вини при договорна отговорност.

Целта на труда е да бъде изяснено понятието за компенсация на вини като способ за намаляване или изключване на договорната отговорност.

За постигане на поставената цел, изследването си поставя следните **задачи**:

- ✓ Да разгледа понятието за гражданска отговорност и да очертае основните елементи от фактическия ѝ състав;
- ✓ Да направи сравнение между елементите на фактическия състав на договорната и деликтната отговорност като ги подложи на критичен анализ. Да обсъди различията в последиците при двата вида отговорност;
- ✓ Да разгледа спорния въпрос относно кумулация на деликтна и договорна отговорност в светлината на развитието на съдебната практика;
- ✓ Да обърне специално внимание на предпоставките на гражданската отговорност, относими към компенсацията на

вини (причинна връзка, вина на кредитора и неделимост на вредата);

- ✓ Да бъдат изяснени функциите на компенсационния принцип като гарант на принципа на сътрудничество между страните, принцип за недопустимост на неоснователното обогатяване, принципа на справедливостта;
- ✓ Да направи разграничение между компенсацията на вини при договорна отговорност и сходни правни фигури, свързани с липса на сътрудничество от страна на кредитора и насрещна обусловеност на престациите;
- ✓ Да се съпостави проявлението на института на компенсация на вини при договорна и деликтна отговорност. Да се обсъдят особеностите при преддоговорна отговорност и нищожност или унищожаемост на договора;
- ✓ Да се проследи историческото развитие на института в сравнително-правен аспект;
- ✓ Да се направи анализ на отделните елементи от фактическия състав на компенсацията на вини при договорната отговорност (неизпълнение на договора, противоправност, вина, обща причинна връзка, неделимост на вредата, дискуссионният въпрос за вината на кредитора);
- ✓ Да се анализира противопоставимостта на възражението за съпричиняване при промяна на субектите по правоотношението – при цесия, субективна новация, суброгация, прихващане, заместване и встъпване в дълг;
- ✓ Да се разгледат последиците от съпричиняване на неизпълнението от представител на кредитора (упълномощено лице, лице, овластено от закона или от съда). Да се анализират особеностите на съпричиняването на неизпълнението при търговското представителство, както и

съпричиняване на неизпълнението от страни без представителна власт;

- ✓ Да се анализира противопоставимостта на възражението за съпричиняване от трети лица, отговорни за изпълнението;
- ✓ Да се изяснят особеностите на компенсацията на вини при договорна отговорност при различните видове договори. Да се обсъди специалната хипотеза на компенсация на вини при вреди от дефект на стока;
- ✓ Да се анализират последиците от компенсация на вини – намаляване или изключване на отговорността на длъжника;
- ✓ Да се разгледат хипотезите на намаляване на неустойката, задатъка и отнетината. Да се обсъдят последиците разваляне на договора поради неизпълнение и съпричиняването на неизпълнението от кредитора;
- ✓ Да се разгледа разпределянето на риска при случайно събитие и непреодолима сила в комбинация с компенсация на вини;
- ✓ Да се изясни въпроса относно критериите за определяне на размера на намаляването на отговорността на длъжника при компенсация на вини;
- ✓ Да се постави на разглеждане реда за упражняване на правото на компенсация на вини.

3. Методи на изследването

В изследването са използвани диалектическия метод в съчетание с индуктивния и дедуктивния методи на анализ на законовата уредба и съдебната практика. Историческият и сравнителният метод са използвани за проследяването и изясняването на развитието на института. При тълкуването на закона се прилагат в съвкупност всички познати способности. За

анализ на законната уредба, съдебната практика и застъпени виждания в доктрината е използван критико-аналитичния метод.

4. Обем и структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 251 страници.

Структурата на дисертационния труд обхваща въведение, три глави и заключение. В края е приложен списък на използваната литература, който включва 61 заглавия на български и 46 – на чужди езици. Приложена е декларация за оригиналност.

Изложението във всяка глава е структурирано в параграфи, а последните – в точки и подточки.

II. Съдържание на дисертационния труд

1. Глава първа. Понятия и принципи

В Глава първа от дисертационния труд се разглеждат основните понятия и принципи, които е необходимо да бъдат пояснени с цел разбиране и анализ на поставената на разглеждане тема. **В §1 от Глава първа** се поставят на разглеждане основните понятия, относими към изследвания институт – гражданска отговорност, делението на договорна и деликтна отговорност, предпоставки за възникване на гражданската отговорност. **В §2** се изясняват основните правни принципи, свързани с компенсацията на вини - компенсационният принцип, принципа на справедливостта, принципа за недопустимост на неоснователното обогатяване и принципът на сътрудничество между страните. **§3 от Глава първа** разглежда историческото развитие и сравнителноправната уредба на института компенсация на вини.

В т. 1 от §1 е анализирано понятието „гражданска отговорност“, като са очертани основните елементи от фактическия състав - деяние, противоправност, вреди, причинна връзка между деянието и вредите и вина. Предложена е дефиниция

на понятието: гражданската отговорност или отговорността за вреди има за основна цел тяхното поправяне и се реализира в рамките на едностранно правоотношение, съдържащо задължението на отговорното лице за поправяне на вредите и насрещното право на обезщетение на увреденото лице (кредитора), което възниква ex lege, при наличието на предпоставките, предвидени в закона и/или в договора.

В т. 2 е поставено на разглеждане делението на гражданската отговорност на договорна и деликтна отговорност.

В т. 2.1. и 2.2. са очертани основите на понятията за договорна и деликтна отговорност.

В т. 2.3. са разгледани различията във фактическите състави на договорната и деликтната отговорност като всеки един елемент от всеки фактически състав е поставен на анализ – деяние, противоправност, вреда, причинна връзка между противоправното деяние и вредата и вина.

Деянието на длъжника при договорна отговорност обикновено се изразява в бездействие, докато поведението на делинквента при деликтна отговорност - в действие.

На следващо място е отделено внимание на **резултата**, настъпил вследствие на деянието, и на вредите. При договорната отговорност противоправното деяние на длъжника води до неизпълнение на договорно задължение (противоправен резултат), който от своя страна води до настъпване на вреди в сферата на кредитора. Тъй като при деликтната отговорност между субектите няма предварително съществуващо облигационно отношение, на практика двете понятия се припокриват.

Обсъден е спорния въпрос за **вредите** като част от фактическия състав и основание на гражданската отговорност. Застъпено е мнението, че вредите са част от фактическия състав на

гражданската отговорност, което ги прави и основание за възникването ѝ.

Като следващ елемент от фактическия състав на гражданската отговорност е разгледана **противоправността при договорна и деликтна отговорност**. Предложен е нов поглед над понятието противоправност – противоправност на деянието, на резултата и на вредата. Противоправността като **характеристика на деянието** при деликтната отговорност, се изразява в нарушаването на общата забрана да не се вреди другиму, а при договорната отговорност - в несъобразяване на поведението на длъжника с дължимото или с модела на дължимата грижа.

Противоправният резултат се изразява в разминаването между фактическата действителност и предписанията на правото. Противоправността на резултата при деликтната отговорност съвпада с вредата, а при договорната отговорност се изразява в неизпълнение на общия принцип *pacta sunt servanda*.

Противоправността на вредата при деликтната отговорност съвпада по обхват с противоправния резултат. Тя е свързана с нарушаване на чужди блага, обект на абсолютно субективно право. При договорната отговорност противоправността на вредата се изразява в нарушаване на широк кръг блага на кредитора. Не може да бъде ограничена до нарушаване само на абсолютни блага. Вредата винаги е противоправна.

Следващ елемент от фактическия състав на гражданската отговорност е **причинната връзка**. При договорната отговорност кредиторът на първо място следва да докаже причинната връзка между поведението на длъжника и неизпълнението на облигационното задължение, а на второ място причинната връзка между неизпълнението от страна на длъжника и настъпилата вреда в сферата на кредитора. При деликтната отговорност е достатъчно

да бъде доказана причинно-следствената връзка между поведението на увреждащия и вредите, настъпили за увредения.

На следващо място е разгледана **вината** при договорна и деликтна отговорност, като субективен елемент от фактическия състав на гражданската отговорност. Формата на вината е ирелевантна при деликтната отговорност, докато при договорната има значение за някои последици.

Точка 2.4. поставя на обсъждане различията в правните последици на договорната и деликтната отговорност.

Като цяло, последиците за длъжника са по-тежки при деликтната отговорност, т.е. деликтната отговорност е по-строга от договорната. Това различие може да бъде обяснено с по-високата степен на обществена опасност, която представлява деликтът в сравнение с неизпълнението на договор.

Разгледани са последователно материалноправните и процесуалноправните последици при двата вида отговорност. Обърнато е внимание на различията при следните материалноправни последици: хипотези на безвиновна отговорност, възникване на солидарна отговорност, давност, обхват на договорната и деликтната отговорност, отговорност на невменяемите лица при договорна и деликтна отговорност, ограничаване на договорната и деликтната отговорност.

Очертани са различията в процесуалните последици на договорната и деликтната отговорност, като е обърнато внимание на местната подсъдност, правилата за несеквестрируемост, особеностите при арбитражното производство и института на прихващане.

В т. 2.5. е обсъден спорния въпрос относно кумулация между договорна и деликтна отговорност. Направен е обзор и анализ на отделните доктринални виждания, както и на различните решения, застъпени в съдебна практика. Направено е уточнението, че по-

подходящият термин за обозначаване на възможността да се избира между договорно и деликтно основание е „конкуренция“ между договорна и деликтна отговорност.

Направено е предложение **de lege ferenda** да бъде включен изричен текст в ЗЗД, в който законодателят да предвиди в хипотезата на конкуренция на договорна и деликтна отговорност правото на засегнатото лице да избере основанието, на което ще претендира обезщетение за вреди – договорна или деликтна отговорност. Веднъж избрало, засегнатото лице няма право да търси отговорност на друго основание.

В т. 3 § 1 са разгледани предпоставките на гражданската отговорност, относими към компенсацията на вини – причинна връзка, вина на длъжника, неделимост на вредата. Разгледани са различните теории за причинната връзка - теория за равноценността (*conditio sine qua non*), теория за най-дейното условие, което е допринесло най-много за настъпване на резултата и теориите за адекватната причина. Направен е преглед на българската съдебна практика във връзка с прилагането на различните теории за причинност, според която най-напред следва да се отграничат факторите, без които вредата не би настъпила, чрез приложение на теорията за еквивалентността. На следващо място се прилага теорията за адекватната причина - вредата следва да бъде обективна, необходима и закономерна последица от деянието, а не негово случайно следствие.

Обсъдено е виждането, че трябва да съществува причинна връзка, както между поведението на отговорното лице и противоположния резултат, така и между противоположния резултат и претърпените вреди. Това разделяне на причинния процес на две части показва различните функции на причинната връзка - да обосновава и да определя обема на гражданската отговорност. Изявено е становището, че разделянето на причинната връзка на

две нива е обосновано при договорната отговорност - наличие на причинна връзка между поведението на длъжника и неизпълнението и между неизпълнението и настъпилата вреда. При деликтната отговорност е необходимо да съществува причинна връзка между противоправното поведение на лицето и настъпилия вредоносен резултат.

В обобщение е посочено, че причинната връзка има основно значение при института на компенсация на вини. Както поведението на кредитора, така и поведението на длъжника, трябва да са в причинна връзка с вредата, настъпила в сферата на кредитора.

В т. 3.2. е разгледана вината на длъжника като предпоставка на гражданската отговорност, относима към компенсацията на вини.

В гражданското право липсва легална дефиниция за вина. Понятието и формите на вината са подробно изследвани от наказателноправните науки. Обсъдени са различните виждания за вината като единно понятие в правото и като специфично явление в гражданското право. Направен е извода, че не биха могли да бъдат приравнени изцяло понятието за вина в гражданското и в наказателното право, най-малко поради спецификата на отношенията, които уреждат двата отрасли. Както в гражданското право, така и в наказателното, вината се изразява в психическото отношение на дееца спрямо противоправното му поведение. Изключение от това правило е вината при договорната отговорност, при която небрежността не представлява психическото отношение на дееца към противоправното му поведение, а факта на неполагане на дължима грижа. Деликтната отговорност не е ограничена от обективен критерий, при нея критерият е субективен, както при наказателната отговорност.

В наказателното право формите на вината са по-диференцирани – умисъл (пряк и евентуален) и непредпазливост (небрежност и самонадеяност). Формите на вината в гражданското право са умисъл и небрежност. Небрежността е основната форма на вина в гражданското право. Тя се дели на съзнавана небрежност, още позната като самонадеяност и несъзнавана небрежност, или несъзнателна непредпазливост. Помежду им няма разлика за целите на гражданската отговорност.

Разгледани са понятията **добросъвестност, недобросъвестност и груба небрежност**. Направен е извода, че дължимата грижа, освен критерий за точно изпълнение, е критерий за определяне формата на небрежност. Обсъдена е презумпцията за вина в гражданското право и тежестта на доказване.

Обобщено е, че формите на вината в гражданското право са умисъл и небрежност. При договорната отговорност небрежността се свежда до разминаване между дължимото и извършеното, неполагането на дължима грижа. Формата на вината е ирелевантна при деликтната отговорност, докато при договорната има значение за някои последици.

На следващо място е засегнат въпросът за виновното поведение на кредитора при компенсация на вини при договорна отговорност. Излага се виждането, че към себе си кредиторът не е длъжен да действа като добър стопанин, нито с грижата, която полага за своите работи. Нарушава се принципа за сътрудничество между страните и това дава основание поведението на кредитора да бъде определено като противоправно. Въпросът дали поведението на кредитора е виновно е излишен, доколкото отговорност за вреди на кредитора към самия себе си не възниква. Направен е извода, че въпреки наименованието на института „компенсация на вини“, не е необходимо поведението на

кредитора да е виновен. Достатъчно е същото да е в причинна връзка с неизпълнението и съответно с настъпилата вреда.

В т. 3.3. като предпоставка на гражданската отговорност, относима към компенсацията на вини, е разгледана неделимостта на вреда. Посочено е, че вредата несъмнено е предпоставка за възникването на гражданска отговорност. Особеност на тази предпоставка при принципа за компенсация на вини е неделимостта на вредата – невъзможността да се определи кои вреди са настъпили вследствие на поведението на кредитора и кои от поведението на длъжника. Вредата се намира в причинна връзка, както с поведението на длъжника, така и с поведението на кредитора. Вредата не би настъпила или не би била в същия размер без поведението и на двамата.

В обобщение, в §1 от Глава първа на дисертационния труд са обсъдени основните понятия, относими към разглеждания институт „компенсация на вини“. Очертано е основното понятие за гражданска отговорност, както и нейните проявления – договорна и деликтна отговорност. Отделните елементи на сложния фактически състав на гражданската отговорност са паралелно обсъдени и сравнени при договорна и при деликтна отговорност. Елементите от фактическия състав на гражданската отговорност, относими към компенсацията на вини, са разгледани отделно с цел ясното им разграничаване. След изясняване на основните понятия от значение за изследването, са разгледани и анализирани принципите, относими към компенсацията на вини.

В §2 Глава първа от дисертационния труд са поставени на обсъждане компенсационният принцип, принципа на справедливостта, принципа за недопустимост на неоснователното обогатяване и принципът на сътрудничество между страните.

Точка 1 разглежда компенсационния принцип като общ правен принцип, принципа на справедливостта и принципа за недопустимост на неоснователното обогатяване.

Институтът "компенсация на вини" цели да гарантира справедливостта, еквивалентността в гражданскоправните отношения, спазването на принципите за взаимно сътрудничество между страните, както и принципа, че никой не може да се ползва от собственото си неправомерно поведение. При съпричиняване на вреди при договорна отговорност от една страна възниква неделима вреда, от друга страна действа общият правен принцип, че всеки трябва да поправи вредите, които сам е причинил. Тъй като настъпилата вреда е неделима и е причинена едновременно от поведението на длъжника и на кредитора, възниква необходимост да бъдат създадени правила за разпределяне на отговорността между страните в подобни случаи. Наименованието на института е подложено на критика и е предложено друго, което да отразява по-точно същността на разглеждания институт, а именно „конкуренция на причини“.

Разгледани са конкретни гражданскоправни норми, които са израз на компенсационния принцип и се отнасят до съотношението между неизпълнението на едно облигационно отношение и поведението не само на длъжника, но и на кредитора – договор за изработка (чл. 267, ал. 2 ЗЗД), договор за покупко-продажба (чл. 192, ал. 1, чл. 194, ал. 1 ЗЗД), договор за наем (чл. 230, ал. 3 ЗЗД), действия без представителна власт (чл. 42, ал. 1 ЗЗД), унищожение на договора поради грешка в предмета или в лицето (чл. 28, ал. 3 ЗЗД). Посочени са норми, проявление на компенсационния принцип и в други отрасли на правото - чл. 370, ал. 3 и чл. 373 ал. 1 Търговския закон (ТЗ), чл. 101, ал. 2 от Закона за гражданското въздухоплаване, чл. 138, ал. 2 ЗЗП, чл. 79, ал. 2 от Закона за собствеността, чл. 151, ал. 1 Семейния Кодекс.

В обобщение е направен извода, че във всички посочени хипотези, кредиторът не е действал добросъвестно, съгласно изискването на чл. 63 ЗЗД и е нарушил принципа за сътрудничество между страните.

Застъпено е виждането, че принципът на компенсация на вини е гарант за спазване на **принципа за недопустимост на неоснователното обогатяване**. При съпричиняване от страна на кредитора същият няма основание да иска обезщетение за неизпълнението в пълен размер, защото с поведението си е допринесъл за неизпълнението и съответно за настъпването на вредите. Обезщетението следва да се намали или да се изключи, защото в противен случай би било налице неоснователно обогатяване – кредиторът би се обогатил за сметка на длъжника въпреки неправомерното си поведение, което би довело до размяна на блага без основание.

На следващо място е разгледан **принципа на справедливостта** - основен принцип в правото, който цели да гарантира еквивалентност в отношенията между правните субекти. Принципът на компенсация на вини е гарант на спазване на принципа на справедливостта, тъй като ограничава отговорността с цел постигане на еквивалентност в отношенията между страните.

В т. 2 е обсъден **принципа за сътрудничество между страните по договора**. Принципът за сътрудничество между страните е заложен в основите на облигационното правоотношение. Същото възниква, съществува и се видоизменя с цел постигане на даден резултат, желан от страните. Основен принцип в облигационното право е, че договорът трябва да бъде изпълнен, а за постигането на тази цел са отговорни и двете страни, които трябва да си сътрудничат. Принципът за взаимно сътрудничество между страните е закрепен в редица

международни актове, създадени с цел хармонизация и унификация на регулацията на международните търговски и граждански отношения. Прави се извода, че принципът за взаимно сътрудничеството между страните по договора, закрепен в чл. 63 ЗЗД, е основополагащ в правото, универсален принцип, който лежи в основата на компенсационния принцип при договорната отговорност. За да е налице компенсация на вини е необходимо кредиторът да не е спазил принципа за взаимно сътрудничество между страните и с това да е допринесъл за настъпване на вредите от неизпълнението на задължението на длъжника. Подкрепено е виждането за института на компенсация на вини като санкция за нарушаване на принципа на взаимно сътрудничество. Обсъден е въпросът относно абсолютното или относителното действие на разглеждания принцип. Прави се извода, че същият няма абсолютно действие и касае само страните по договора. Третите лица нямат задължение за сътрудничество спрямо страните по договора, но трябва да се съобразят с поетите от страните по договора задължения и да не пречат на изпълнението им.

В т. 3 са обсъдени функциите на компенсацията на вини и е дадена дефиниция на института. Като основни функции са посочени: ограничаване на гражданската отговорност, гарантиране на справедливостта, спазването на принципите за взаимно сътрудничество между страните, както и принципа „*peto auditur propriam turpitudinem allegans*” – никой не може да се ползва от собственото си неправомерно поведение. Компенсацията на вини изпълнява и санкционна функция спрямо кредитора за нарушаване на принципа на взаимно сътрудничество и цели еквивалентност в отношенията между страните.

В закона липсва легална дефиниция за института „компенсация на вини“. Разгледани са различните доктринални дефиниции на института. Предложена е следната дефиниция на

института за компенсация на вини: институт в правото, който има за цел гарантиране спазването на справедливостта, принципа на взаимно сътрудничество между страните, който намалява или изключва (само при договорната отговорност) отговорността на длъжника/делинквента, като отчита приноса на кредитора/пострадалото лице за настъпилите неделими вреди в правната му сфера, които са в причинна връзка, както с поведението на длъжника/делинквента, така и с поведението на кредитора/пострадалото лице с цел постигане еквивалентност в гражданските правоотношения.

С цел определяне понятието за компенсация на вини в т. 4 е направено разграничение с други сходни до компенсация на вини правни фигури като забава на кредитора, възражение за неизпълнен договор, търговско право на задържане, невъзможност за изпълнение, причинена от кредитора и опрощаване на част от обезщетението.

В т. 4.1. са съпоставени компенсацията на вини и забава на кредитора (*mora creditoris*).

Законът предвижда две отделни хипотези на забава на кредитора. Първата е, когато длъжникът е предложил изпълнение, а кредиторът неоправдано не го приема. Посочени са общите елементи във фактическия състав при забава на кредитора и съпричиняване на вреди при тази хипотеза на забава на кредитора: нарушаване на принципа на взаимно сътрудничество, неизпълнение на договора, настъпили вреди. Независимо от приликите, между двата института има съществени разлики. На първо място е посочена разликата в особеността на причинната връзка. Липсващото съдействие на кредитора трябва да бъде единствената причина за неизпълнението при забава на кредитора. При съпричиняване на вреди причинната връзка е между неизпълнението и поведението, както на кредитора, така и на

длъжника. На следващо място, задължението при забава на кредитора се нуждае от приемане – обикновено е задължение за действие. Съпричиняване на вреди при договорна отговорност може да възникне и при нарушаване на задължение за бездействие. При компенсация на вини липсва предложение за изпълнение от страна на длъжника, отправено до кредитора и отказ същото да бъде прието.

При втората хипотеза на забава на кредитора кредиторът не оказва необходимото съдействие, без което длъжникът не може да изпълни задължението си. При тази хипотеза поведението на кредитора, неоказването на сътрудничество от негова страна, води до неизпълнение от страна на длъжника. Като основна разлика в тази хипотеза е посочена причинната връзка, която при компенсация на вини е между поведението на двете страни и неизпълнението. Друга съществена разлика, която е разгледана, е че при забава на кредитора същият не изпълнява свое конкретно задължение, необходимо за изпълнение от страна на длъжника, докато при съпричиняване на вреди обикновено е нарушено общото задължение за оказване на сътрудничество между страните.

Обсъдени са различията на двата института в материално-правните им последици. При забава на кредитора отговорността на длъжника се намалява, докато при компенсация на вини при договорна отговорност, отговорността на длъжника може да бъде намалена или напълно да отпадне.

На следващо място, в т. 4.2. е направена съпоставка и разграничение между компенсация на вини и възражение за неизпълнено насрещно задължение/за неизпълнен договор.

Разгледани са сходствата между двата института, които се изразяват в това, че и в двата случая поведението на кредитора е в причинна връзка с неизпълнението на задължение на длъжника по

едно облигационно отношение. Поведението на двете страни е в причинна връзка с неизпълнението. При възражението за неизпълнен договор длъжникът е готов да изпълни, но поставя изпълнението на задължението си в зависимост от изпълнението на кредитора. Очертани са останалите елементи от фактическия състав на възражението за неизпълнен договор, които се отличават от тези на съпричиняването на вреди. За възникване на право на възражение за неизпълнен договор следва да са налице две насрещни вземания, които да произлизат от едно двустранно облигационно отношение и да са изискуеми. Насрещните престации следва да са еквивалентни и разнородни, а ако са еднородни трябва да не могат да се компенсират. И съпричиняването на вреди, и възражението за неизпълнен договор се упражняват чрез възражение, но възражението за неизпълнен договор е дилаторно, а възражението за съпричиняване на вреди – перемпторно. Материално-правните последици също са отличени при двата института. Ако при компенсацията на вини отговорността на длъжника може да бъде намалена или да отпадне напълно, при уважение на възражението за неизпълнен договор съдът постановява едновременно изпълнение на двете насрещни задължения.

В т. 4.3. е направено разграничение между компенсация на вини и право на задържане.

Правото на задържане, подобно на компенсацията на вини, е израз на принципа за взаимна обусловеност на насрещните задължения при двустранните договори. Гарантира едновременното изпълнение на насрещните престации и по този начин цели еквивалентност в отношенията между правните субекти. При компенсация на вини също се цели еквивалентност в отношенията и съществува връзка между поведението на кредитора и неизпълнението на длъжника, но те действат

успоредно и заедно съпричиняват неизпълнението по договора. И при двата института в правната сфера на кредитора настъпват негативни последици вследствие на собственото му поведение.

Точка 4.4. разграничава компенсацията на вини и опрощаването на част от обезщетението.

Опрощаването на част от обезщетението на кредитора практически съвпада с последиците при намаляване на обезщетението при съпричиняване от кредитора. Разликата е в това, че при съпричиняване обезщетението се намалява по съдебен ред, докато при опрощаване на задължението страните договарят намаляване на размера на дължимото обезщетение.

В последната т. 5 от §2 на Глава Първа са разгледани проявленията на компенсационния принцип в договорната и деликтната отговорност.

Компенсацията на вини има отделна уредба при деликтна и при договорна отговорност. Деликтната отговорност е с по-строг режим от договорната - при съпричиняване длъжникът може да бъде напълно освободен от договорна отговорност, докато отговорността на делинквента може само да бъде намалена. Това различие е обяснено с по-високата степен на обществена опасност, която представлява деликтът в сравнение с неизпълнението на договор. Защитата на негативния интерес е по-засилена и с оглед непредвидимостта на обстоятелствата. С цел разграничаване на особеностите на съпричиняването на вреди при договорна и деликтна отговорност, са разгледани елементите от фактическия състав, които представляват особеност при двата фактически състава, а именно причинната връзка и вината.

Точка 5.1. анализира причинната връзка и вината при компенсация на вини при договорната и деликтната отговорност. При съпричиняване на вреди от деликт причинната

връзка е между деянието на увреденото лице, деянието на делинквента и вредите, претърпени от увреденото лице.

Застъпва се мнението, че причинната връзка при съпричиняването на вреди при договорна отговорност е усложнена в сравнение с тази при деликтна отговорност. От една страна трябва да е налице причинна връзка между противоправното поведение на длъжника и неизпълнението, а от друга страна между противоправното поведение на кредитора и неизпълнението. Втората част от причинната връзка е тази между неизпълнението и настъпилите вреди.

Приема се виждането, че вината при съпричиняване при договорна и при деликтна отговорност не се отличава, освен с това, че при договорната отговорност небрежността е приравнена на неполагане на дължима грижа, т.е. вината е обективизирана. Не е необходимо поведението на кредитора, съответно на пострадалото лице, да е виновно при съпричиняване при договорна или при деликтна отговорност.

Точка 5.2. разглежда съпричиняването на вреди при преддоговорни отношения.

Поради спорния характер на преддоговорната отговорност – деликтна или договорна, въпросът за съпричиняване на вреди при преддоговорна отговорност намира място при проявленията на компенсационния принцип в договорната и в деликтната отговорност. С цел изясняване характера на преддоговорната отговорност са разгледани нейните особености: преддоговорните отношения не са предшествани от съществуващо облигационно отношение, преддоговорната отговорност защитава негативния интерес, претърпените вреди от това, че не е сключен договор. Фактическият състав за възникване на преддоговорна отговорност е посочен, както следва: деяние при налични преддоговорни отношения, противоправност, вреди, причинна връзка между

поведението и вредите, вина, да не е сключен договор и добросъвестност на насрещната страна. Със сключването на договор между страните, преддоговорната отговорност се прекратява и страните отговарят за неизпълнение. Направен е извод, че преддоговорната отговорност представлява особен вид деликтна отговорност. Следователно, в случаите на съпричиняване на вреди обезщетението подлежи на намаляване на основание чл. 51, ал. 2 от ЗЗД. Съпричиняване при преддоговорна отговорност ще е налице, когато при воденето на преговори за сключване на договор и двете страни са действали недобросъвестно и поведението и на двете страни е в причинна връзка с неключването на договор и настъпилите вреди. Вредите следва да са неделими.

Точка 5.3. поставя на разглеждане компенсацията на вини при нищожни и унищожяеми договори.

При унищожаване на договор поради грешка е предвидена особена хипотеза в чл. 28, ал. 3 ЗЗД – „Страната, която иска унищожението, е длъжна да обезщети другата страна за вредите, които са ѝ причинени от сключването на унищожения договор“. Направено е заключение, че при сключен нищожен договор, от чието неизпълнение са произтекли вреди, страната отговаря на извъндоговорно основание.

В §3 от Глава първа на дисертационния труд е разгледано историческото развитие и сравнителноправната уредба на института компенсация на вини.

Историята на института „компенсация на вини“ е проследен от класическото Римско право. Обсъждат се източниците, които са най-често сочени в доктрината като основа на компенсационния принцип – дигестите D.9.2 и D.50.17.203 от Corpus Iuris Civilis. Правилото на Помпоний поставя най-общата формулировка на римскоправния принцип за вината на пострадалия в дигест

D.50.17.203: “Този, който претърпи вреди поради собствената си вина, не се счита претърпял вреди”. Проследява се произхода на цитирания текст и на доктрината за компенсация на вини. Разгледана е тезата, че теорията за *culpaе compensatio* не е съществувала сред класическите римски юристи. Средновековните учени са първите, които са конструирали теорията за *culpaе compensatio*. Разграничени са два периода в средновековното учение за римското право - периода на Глосаторите (12-13 в.) и периода на Коментаторите (14 и 15 в.). В каноническото право се различават периода на класическо каноническо право и периода от началото на 13 век. Сочи се, че приносът към изграждането на понятието за компенсация на вини на глосаторите, коментаторите и канонистите се изразява основно в това, че средновековната школа придава правно значение на поведението на пострадалия, за разлика от Римското право. Като основен **принос на глосаторите** към изграждане на доктрината на компенсация на вини е посочен подхода на оценяване степента на проявената небрежност на всяка от страните. Разгледан е **приноса на коментаторите** към развитието на теорията за компенсация на вини. Като една от новостите, които коментаторите добавят към развитието на принципа за компенсация на вини е посочено, че когато едната страна действа небрежно, а другата умишлено, по отношение на един и същ деликт, умишълът изключва отговорността на действалия небрежно. Разгледани са понятията *culpa admixta* (смесена вина) и *culpa communis* (обща вина). Понятието за *culpa admixta* дава легална квалификация на виновното поведение на пострадалото лице. Поведението на пострадалата страна изключвало отговорността на делинквента. При *culpa communis* две лица действат с еднаква степен на вина и вината им се отнася до едно и също деяние, в резултат на което съответните вини се компенсират *ipso iure*.

Поставен е на обсъждане **приноса на Каноническото право** към развитието на теорията за компенсация на вини. Компенсацията на вини довела до понасяне на вината от едната страна. Поради невъзможност вредите да бъдат разпределени между страните при съпричиняване, се признава за единствено виновна страната, която е действала с по-висока степен на небрежност. Канонистите разглеждали съвместната вина като съпричиняване и поради това в подобни случаи се е изследвал въпроса дали делинквентът или пострадалото лице е причинило *causa proxima*. Канонистите също използват понятията смесена и обща вина.

Разгледан е **ранния модерен период** - между 1400 г. и 1600 г. Обсъдено е създаването и идеите на правното движение на хуманизма. Хуманистите си поставят задачата да открият оригиналното значение на текстовете на Юстиниан в класическия им контекст. Хуманистите обсъждат намаляване на обезщетението за вреди вместо отмяната му, което води до постепенно изоставяне на подхода всичко или нищо. Наред с движението на хуманизма се развива и движението *mos italicus*, което е практически ориентирано. Теорията за по-голямата вина (*maior culpa*) – представлява развитие на средновековната доктрина за *culpa compensatio*. Прави се обобщението, че в ранния модерен период продължава прилагането на принципа *culpa compensatio*, и се появяват първи следи на теорията за по-тежка вина. За пръв път е предвидена възможността за частична компенсация, но подходът към компенсацията на вини все пак продължава да е „всичко или нищо“. XVII и XVIII век могат да бъдат определени като „Епохата на закона на разума“. През тези два века по-голямата част от правната наука в Европа е сериозно повлияна от школата на естественото право, която не се е обвързвала с римско-правната традиция.

Разгледано е развитието на концепцията на вини в **модерното и съвременно право**. Сочи се, че се наблюдава тенденция съпричиняването на вини да добива по-голямо значение и да води до ограничаване, а не до отпадане на отговорността; пропорционалният подход отново напредва и като правило се подкрепя разпределението на вредите между пострадалото лице и делинквента.

Проследено е развитието на концепцията за съпричиняване на вреди в континентална Европа – Франция, Германия. Направени са следните изводи за развитието на понятието за компенсация на вини през XIX в.: докато през първата половина на XIX в. все още част от доктрината подкрепя подхода „всичко или нищо“, в последната четвърт на века, същият е изоставен и се прилага разпределяне на вредите според тежестта на вината.

В т. 2 от §3 от дисертационния труд е направен сравнително-правен преглед на уредбата на компенсацията на вини, като са анализирани правните режими в различни държави – Франция, Германия, Великобритания, Унгария и Испания. Направен е извода, че пропорционалното разпределение на вредите като правна последица на съпричиняването от пострадалия е общо съвременно решение на Европейското право. Поставен е на обсъждане въпроса за хармонизация и унификация на регулацията на международните търговски и граждански отношения, що се касае до института компенсацията на вини при договорна отговорност. Направено е заключение, че в международното частно право приноса на кредитора се взима предвид при определяне на отговорността на длъжника за вредите от неизпълнение на договора.

В т. 3 е проследено накратко развитието на института компенсация на вини в българското право.

В обобщение, Глава първа от дисертационния труд поставя на разглеждане и критичен анализ основните правни понятия, относими към института компенсация на вини – гражданска отговорност, в частност договорна и деликтна отговорност. Елементите на фактически състав на гражданската отговорност са паралелно обсъдени и сравнени при договорна и при деликтна отговорност, като тези, относими към компенсацията на вини, са разгледани отделно с цел ясното им разграничаване. Разгледан е спорният въпрос относно кумулация на деликтна и договорна отговорност. Обърнато е специално внимание на предпоставките на гражданската отговорност, относими към компенсацията на вини. Обсъдени са правните принципи, които са в тясна връзка с компенсационния принцип. Направено е разграничение между компенсацията на вини при договорна отговорност и сходни правни фигури, свързани с липса на сътрудничество от страна на кредитора и насрещна обусловеност на престациите. Съпоставено е проявлението на института на компенсация на вини при договорна и деликтна отговорност и са обсъдени особеностите при преддоговорна отговорност и нищожност или унищожаемост на договора. Направения исторически и сравнително-правен анализ спомагат за по-цялостното разбиране на разглеждания институт.

2. Глава втора. Съпричиняване на вредите от кредитора

Глава втора от дисертационния труд разглежда фактическия състав, необходим за възникване на компенсацията на вини при договорна отговорност и последиците от съпричиняването на вреди от кредитора.

В § 1 от Глава втора е обърнато внимание на всеки един от елементите от фактическия състав на компенсация на вини при договорна отговорност поотделно – наличие на валидно договорно

отношение, виновно неизпълнение на договорно задължение от страна на длъжника, противоправност, настъпил неделим вредоносен резултат, причинна връзка между настъпилия резултат и поведението на кредитора и на длъжника.

В т. 1, е разгледано договорното отношение като елемент от фактическия състав на съпричиняване на вредите от кредитора.

В т. 1.1. са обсъдени страните по договорното отношение като в отделни подточки е обърнато внимание на кредитора, длъжника и другите страни по изпълнението.

По отношение на кредитора в отделни подточки на **т. 1.1.1.** е разгледан въпроса за противопоставимостта на възражението за съпричиняване при промяна на кредитора в хипотезите на договор за цесия, активна субективна новация, суброгация и прихващане на насрещни дългове.

В т. 1.1.2. е отделено внимание на другите страни по изпълнението – лица, овластени от кредитора, от съда или от закона. Обсъдено е съпричиняване при доброволното представителство (упълномощаване, договор за поръчка, комисионен договор и др.), съпричиняване от представител на кредитора без представителна власт (мним представител, привиден кредитор, подставено лице), търговско представителство. Обсъдени са особеностите при активна солидарност.

В т. 1.1.3. е отделено внимание на длъжника като страна по договорното отношение като в отделни подточки са разгледани последиците от промяната на длъжника по договорното правоотношение при съпричиняване на вреди от кредитора в хипотезите на заместване в дълг, встъпване в дълг и пасивна субективна новация. Обсъдени са особеностите при пасивна солидарност.

В т. 1.1.4. са анализирани възможностите за противопоставяне на възражение за съпричиняване от трети лица, отговорни за изпълнението – в хипотезите на поръчителство, банкова гаранция, залог, ипотека, право на задържане и договорите делкредере.

В т. 1.2. са разгледани особеностите, свързани с разглеждания институт, при различните видове договори, като в отделни подточки на т. 1.2. са обсъдени спецификите при различните видове договори – едностранни и двустранни договори (т.1.2.1.), възмездни и безвъзмездни договори (т. 1.2.2.), консенсуални, реални и формални договори (т. 1.2.3), комутативни и алеаторни договори (т. 1.2.4.), главни и акцесорни договори (т. 1.2.5.), каузални и абстрактни договори (т. 1.2.6.), търговски договори (1.2.7.), потребителски договори (1.2.8.) и предварителен договор (1.2.9.). По отношение на потребителските договори е обсъдена спецификата на отговорността за вреди, причинени от дефект на стока и по-специално хипотезата на съпричиняване на вреди от дефект на стока. Като главни особености при отговорността за вреди, причинени от дефект на стока са открити нейните субекти, обективният и характер и тясно определеният размер на вредите, които подлежат на обезщетение. Въпреки че отговорността на производителя има деликтен характер, при съпричиняване на вреди от потребителя, законът предвижда възможност производителят да бъде напълно освободен от отговорност, което не е предвидено при съпричиняване на вреди при деликтна отговорност по общия ред. Това законодателно решение е подкрепено, с оглед степенуването на обществената опасност на деянията при общ деликт и при отговорност за вреди, причинени от дефект на стока.

В т. 2 от § 1 от Глава втора, като следващ елемент от фактическия състав на компенсацията на вини при договорна

отговорност, е разгледано неизпълнението, за което отговаря длъжникът, понятието и формите на неизпълнението, причините и последиците на неизпълнението.

В т. 3 е обсъден следващия елемент от фактическия състав на компенсацията на вини при договорната отговорност – противоправността. Отграничени са понятията противоправност на деянието, противоправност на резултата и противоправност на вредата.

В т. 4 се разглежда понятието и видовете вреди, настъпили в резултат на неизпълнение на договорно задължение. Подкрепено е мнението, че вредата е част от фактическия състав на гражданската отговорност. Разгледани са имуществени (претърпяна загуба и пропуснатата полза) и неимуществени вреди. Обсъден е доскоро спорния въпрос за обезщетение на неимуществени вреди при договорна отговорност. Анализирани е възможността юридическо лице да претърпи неимуществени вреди, като е застъпено мнението, че такава възможност трябва да бъде призната и е направено предложение **de lege ferenda** този проблем да бъде изрично разрешен в текст на ЗЗД. Направен е извода, че обезщетението за неимуществени вреди, резултат от неизпълнение на договор, може да бъде намалено или да отпадне при съпричиняване на вреди от кредитора. Поставена е на разглеждане компенсацията на вредите с ползите.

На следващо място, в **т. 5** е разгледана вината като субективен елемент от фактическия състав на гражданската отговорност и съответно като елемент от фактическия състав на компенсацията на вини при договорна отговорност. Обсъдени са понятията и значението на умисъла и грубата небрежност в гражданското право.

Като следващ елемент от фактическия състав на компенсация на вини при договорна отговорност, **в т. 6** е

разгледана причинната връзка между неизпълнението на договора и вредите. Прави се уточнението, че при договорната отговорност причинната връзка е усложнена – между поведението на длъжника и неизпълнението на договора (противоправния резултат), между неизпълнението на договора и вредите, претърпени от кредитора. Изследван е въпросът кои вреди са преки и непосредствени.

На следващо място, в т. 7 е разгледана противоправността на поведението на кредитора като специфичен елемент от фактическия състав на компенсацията на вини при договорна отговорност. Обсъден е спорният въпрос дали поведението на кредитора следва да е противоправно. Застъпено е виждането, че противоправността на деянието на кредитора може да се изразява, както в противоречие на конкретна правна норма или нарушаване на договорно задължение, така и в нарушение на общия принцип за сътрудничество.

В т. 8 е обсъден следващ специфичен за компенсацията на вини елемент от фактическия състав - общата причинна връзка между поведението на кредитора, поведението на длъжника и неизпълнението (противоправния резултат). Причинната връзка трябва да е такава, че както поведението на длъжника, така и поведението на кредитора да водят до неизпълнението на договора. Направен е извод, че въпреки наименованието на института „компенсация на вини“, решаващо значение за прилагането му има причинната връзка между поведението на кредитора, на длъжника и неизпълнението.

В т. 9 е посочена неделимостта на вредата като елемент от фактическия състав на компенсация на вини при договорна отговорност.

В т. 10 е обсъден спорният въпрос дали вината на кредитора е част от фактическия състав на компенсация на вини при договорна отговорност. Направен е извода, че поведението на

кредитора не следва да бъде виновно, за да е изпълнен фактическият състав на компенсация на вини при договорна отговорност. Лицата не могат да носят гражданска отговорност за вреди спрямо себе си, тъй като липсва изискване за полагане на дължима грижа спрямо собствените работи.

В §2 от Глава втора са обсъдени възможните последици при компенсация на вини при договорна отговорност – намаляване или изключване на отговорността на длъжника.

В т. 1 е разгледано намаляването на отговорността на длъжника като възможна последица от компенсацията на вини.

В т. 1.1. е обсъдена правната същност на намаляването на обезщетението за вреди. Разгледани са принципите при определяне на размера на имуществените и неимуществените вреди в теорията и практиката.

На следващо място, **в т. 1.2.** са обсъдени мненията в доктрината и практиката относно приложимостта на принципа на компенсация на вини при уговорена неустойка между страните и спорния въпрос за намаляване на неустойка между търговци. Прави се извода, че чл. 92, ал. 2 от ЗЗД не изброява изчерпателно случаите, в които неустойката може да бъде намалявана. Застъпено е мнението, че неустойката може да бъде намалена на основание чл.83, ал.1 ЗЗД, извън хипотезата на чл.92, ал.2 ЗЗД, без да се нарушава разпоредбата на чл. 309 от ТЗ. Поставена е на разглеждане възможността за намаляване на задатъка при съпричиняване на вреди при договорна отговорност, като са обсъдени становищата, застъпени в доктрината и практиката. Изразено е мнението, че задатъкът, по своята същност, представлява особена форма на договорна отговорност и имайки предвид неговата обезщетителна функция, същият подлежи на намаляване при съпричиняване на вреди. Обратното би довело до възможност за злоупотреба с право от страна на кредитора, който

при съпричиняване на вреди винаги би избрал да се удовлетвори със задатъка, вместо да търси обезщетение по общите правила. Направен е анализ на възможността за намаляване на отнетината при компенсация на вини при договорна отговорност и е изразено становището, че разпоредбата на чл. 83, ал. 1 ЗЗД е приложима към отнетината.

В т. 1.3. е обсъдено намаляването на отговорността на длъжника при развален договор. Обсъдени са вижданията в доктрината и практиката относно особения характер на отговорността при развален договор. Изразено е становището, че срещу иск за обезщетение за вреди от неизпълнение на договора, длъжникът може да се защити с възражение за съпричиняване на договорно основание, но когато договорът е развален, същият е заличен с обратна сила и длъжникът разполага единствено с възражението по чл. 51, ал. 2 ЗЗД.

В следващата т. 1.4. от изложението е разгледано разпределянето на отговорността при случайно събитие или непреодолима сила в комбинация с противоправно поведение на кредитора. Направен е анализ и съпоставка на понятията случайното събитие, непреодолимата сила, стопанска непоносимост и компенсацията на вини в контекста на това, че всички разглеждани институти ограничават или изключват гражданската отговорност. Направен е извода, че съществуват особености в причинната връзка между неизпълнението на договорното задължение и вредите от неизпълнението при разглежданите институти. При кумулативното наличие на непреодолима сила и съпричиняване на вредите от неизпълнението от кредитора, съпричиняването е от значение само когато отговорността на длъжника не е изключена. В случаите на съпричиняване при условията на стопанска непоносимост отговорността на кредитора може да бъде намалена

или да отпадне на основание чл. 83, ал. 1 ЗЗД, а когато договърът е прекратен по искане на заинтересованата страна се прилагат правилата за съпричиняване при деликтна отговорност.

Важна част от изложението е т. **1.5.**, в която са обсъдени критериите за определяне на размера на намалението, съответно отпадане на отговорността на длъжника. Поставени са на разглеждане критериите степен на причиняване, степен на вината на двете страни, справедливостта. Застъпено е становището, че е необходимо за всеки конкретен случай да се използва комплексен критерий, който включва обективния принос на кредитора за неизпълнението, размерът и вида на вредите, както и конкретните обстоятелства по случая.

Другата възможна последица от компенсация на вини при договорна отговорност е изключване на отговорността на длъжника, разгледана в т. **2 от §2, Глава втора.** Законодателят предвижда възможността за изключване на отговорността на длъжника само при договорната отговорност поради по-високата обществена опасност на деянията при деликтната отговорност. Законодателят не урежда в кои хипотези съдът следва да намали обезщетението и кога следва да освободи длъжника от отговорност, следователно решаващият орган трябва да направи преценка въз основа на комплексен критерий.

В т. **2.1.** е разгледана възможността за изключване на обезщетението за вреди. **Точка 2.2.** обсъжда възможността за изключване на неустойката и задатъка като форми на договорна отговорност. Застъпено е мнението, че изключването на уговорена неустойка или задатък би противоречало на наказателната им функция, поради което е недопустимо.

Точка 2.3. анализира изключването на отговорността при развален договор. Изразено е становище, че с оглед специфичния характер на отговорността при развален договор, отговорността на

длъжника при развален договор не подлежи на изключване. Освобождаването на длъжника от отговорност е предвидено единствено при договорната отговорност, а при развален договор възниква деликтна отговорност. Законът предвижда възможност за намаляване на деликтната отговорност, не и за отпадане.

В обобщение, Глава втора от дисертационния труд поставя на разглеждане всеки един от елементите на фактическия състав на компенсацията на вини при договорна отговорност. Направен е анализ на противопоставимостта на възражението за съпричиняване при промяна на субектите по правоотношението. Разгледани са особеностите на компенсацията на вини при договорна отговорност при различните видове договори. Обсъдени са възможните последици при осъществяването на разгледания фактически състав – намаляване или изключване на отговорността. Анализирани са хипотезите на намаляване, съответно изключване на неустойката, задатъка и отметнината. Обсъдено е разпределянето на риска при случайно събитие и непреодолима сила в комбинация с компенсация на вини. Направен е анализ на критериите за намаляване, съответно изключване на отговорността на длъжника.

3. Глава трета. Ред за упражняване на правото на компенсация на вини

Глава трета от дисертационния труд е посветена на реда за упражняване на правото на компенсация на вини, а именно чрез възражение за съпричиняване по реда на чл. 83, ал. 1 ЗЗД.

Разгледана е същността на възражението за съпричиняване по реда на чл. 83, ал. 1 ЗЗД като в отделни точки е обсъдено дали е лично или абсолютно възражение, перемпторно или дилаторно, материалноправно или процесуално, самостоятелно или несамостоятелно. Направен е изводът, че възражението за

съпричиняване на вреди от кредитора е относително, перемпторно, самостоятелно възражение.

В т. 4 от Глава трета е разгледана противопоставимостта на възражението за съпричиняване при договорна отговорност и е направен изводът, че е **противопоставимо в хипотезите на правоприемство, заместване в дълг, встъпване в дълг, поемане на изпълнението**. Като критерии за противопоставимостта на възражението са посочени функционалната обвързаност на възражението по чл. 83, ал. 1 ЗЗД с правоотношението като цяло, както и принципите за справедливостта и равнопоставеността.

В т. 5 от Глава трета е обсъден давностният срок за правото на възражение за длъжника, който започва да тече от момента на съпричиняване от кредитора. Като приложима е посочена предвидената в чл. 111, б. “б” ЗЗД специална 3-годишна давност за вземанията за обезщетения и неустойки от неизпълнен договор, тъй като възражението касае намаляване или отпадане на дължимо обезщетение.

Точка 6 разглежда разпределението на доказателствената тежест между страните, а в **т. 7** са разгледани аргументите относно възможността за служебното прилагане от съда на разпоредбата на чл. 83, ал. 1 ЗЗД. Подкрепено е становището, че за съда не съществува възможност служебно да се произнесе по чл. 83, ал. 1 ЗЗД и да намали или да изключи отговорността на длъжника.

В т. 8 е анализиран преклузивния срок за противопоставяне на възражение за съпричиняване на основание чл. 83, ал. 1 ЗЗД. На последно място, в **т. 9** е очертана обвързващата сила на решението по отношение на въведеното възражение за съпричиняване по реда на чл. 83, ал. 1 ЗЗД.

В заключение, дисертационният труд поставя на разглеждане и критичен анализ основните правни понятия, относими към института компенсация на вини – гражданска

отговорност, в частност договорна и деликтна отговорност. Елементите на фактическия състав на гражданската отговорност са паралелно обсъдени и сравнени при договорна и при деликтна отговорност, като тези, относими към компенсацията на вини, са разгледани отделно с цел ясното им разграничаване. Разгледан е въпросът относно кумулация на деликтна и договорна отговорност в светлината на развитието на съдебната практика. Обърнато е специално внимание на предпоставките на гражданската отговорност, относими към компенсацията на вини (причинна връзка, вина на кредитора и неделимост на вредата). Обсъдени са правните принципи, които са в тясна връзка с компенсационния принцип - принципа на справедливостта, принципа за недопустимост на неоснователното обогатяване и принципът на сътрудничество между страните. Направено е разграничение между компенсацията на вини при договорна отговорност и сходни правни фигури, свързани с липса на сътрудничество от страна на кредитора и насрещна обусловеност на престациите. Съпоставено е проявлението на института на компенсация на вини при договорна и деликтна отговорност и са обсъдени особеностите при преддоговорна отговорност и нищожност или унищожаемост на договора. Направеният исторически и сравнително-правен анализ спомагат за по-цялостното разбиране на разглеждания институт. Всеки един от елементите на фактическия състав на компенсацията на вини при договорна отговорност са разгледани поотделно – договорно отношение, изпълнение, противоправност, вреди, вина, причинна връзка, противоправност на поведението на кредитора, обща причинна връзка, неделимост на вредата, вина на кредитора. Направен е анализ на противопоставимостта на възражението за съпричиняване при промяна на субектите по правоотношението. Обсъдени са особеностите на компенсацията на вини при договорна

отговорност при различните видове договори. Разгледани са възможните последици при осъществяването на разгледания фактически състав – намаляване или изключване на отговорността. Разгледани са хипотезите на намаляване, съответно изключване на неустойката, задатъка и отметнината. Обсъдено е разпределянето на риска при случайно събитие и непреодолима сила в комбинация с компенсация на вини. Направен е анализ на критериите за намаляване, съответно изключване на отговорността на длъжника.

III. Научни приноси на дисертационния труд

1. За първи път в българската правна литература са направени отграничения между института на компенсацията на вини при договорната отговорност и сходни правни фигури (забава на кредитора, възражение за неизпълнен договор, право на задържане, невъзможност за изпълнение, причинена от кредитора, опрощаване на част от обезщетението).

2. С приносен характер е направеният извод, че въпреки наименованието на института „компенсация на вини“, не е необходимо поведението на кредитора да е виновно, тъй като кредиторът не е длъжен да действа като добър стопанин спрямо себе си. Достатъчно е поведението му да е в причинна връзка с неизпълнението и съответно с настъпилата вреда.

3. Фактическият състав на компенсацията на вини при договорна отговорност е разгледан в детайл, като по отношение на договорното отношение се обръща специално внимание на страните – кредитор и длъжник.

4. За пръв път е направен систематизиран преглед на противопоставимостта на възражението за съпричиняване при промяна на някоя от страните по облигационното отношение.

Новост в правната литература представлява разгледаният въпрос относно противопоставимостта на възражението на други страни по изпълнението - упълномощени лица, законни представители, лица, овластени от закона и от съда, както и възможността да се противопостави възражение от трети лица отговорни за изпълнението и всички направени изводи в тази част на проучването.

5. С приносен характер са изведените критерии за противопоставимостта на възражението - функционалната обвързаност на възражението с правоотношението като цяло, принципите за справедливостта и равнопоставеността.

6. Разглеждането на възможностите за намаляване или изключване на неустойката, задатъка и отнетината при съпричиняване на вреди при договорна отговорност, е с приносен характер.

7. Новост представлява обсъждането на разпределянето на отговорността при случайно събитие или непреодолима сила в комбинация с противоправно поведение на кредитора.

Направено е предложение **de lege ferenda** да бъде включен изричен текст в ЗЗД, в който законодателят да предвиди в хипотезата на конкуренция на договорна и деликтна отговорност правото на засегнатото лице да избере основанието, на което ще претендира обезщетение за вреди – договорна или деликтна отговорност. Веднъж избрало, засегнатото лице няма право да търси отговорност на друго основание.

Направено е предложение **de lege ferenda** да бъде създаден изричен текст в ЗЗД, който да регламентира дължимо ли е обезщетение за неимуществени вреди на юридически лица.

IV. Публикации по темата на дисертационния труд

1. Маркова, М. Намаляване на неустойката при компенсация на вини. – Търговско и облигационно право, 2017, № 2, 45 – 57. ISSN 1314-8133. Национален референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране ID № 2101. <http://trudipravo.bg/mesechni-spisania/mesechno-spisanie-targovsko-i-obligacionno-pravo/menuconttkp/2856-daidzhest-targovsko-i-obligatzionno-pravo-2017-g-kn-02>
2. Маркова, М. Кумулация на договорна и деликтна отговорност. – Във: Сборник с доклади от IX национална конференция на докторантите в областта на правните науки. С.: БАН Институт на държавата и правото, 2020, 79 - 89. ISSN 2603-3011. Част от електронната база данни на С.Е.Е.О.Л. <http://www.cceol.com/>
3. Маркова, М. Компенсация на вини при вреди от дефект на стока. – Във: Сборник с доклади от XI национална конференция на докторантите в областта на правните науки, С.: БАН Институт на държавата и правото 2023, 72 – 82.
4. Маркова, М. Отговорност на цедента за съпричиняване на вреди от неизпълнение на договор. – прието за публикуване в Сборник от Юбилейна научна конференция в чест на 110 г. от рождението на проф. Живко Сталев и 100 г. от рождението на проф. Витали Таджер, ИДП БАН, 2022 г.
5. Маркова, М. Непреодолима сила и компенсация на вини при договорна отговорност във връзка с пандемията от COVID-19 – прието за публикуване в Сборник с доклади от научна конференция „Право и общество в (пост) пандемичния свят“ Правно-историческият факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, 2022 г.
6. Маркова, М. Невиновна невъзможност за изпълнение, стопанска непоносимост и компенсация на вини при договорна отговорност във връзка с пандемията от COVID-19 – прието за публикуване в Сборник с доклади от XII национална конференция на докторантите в областта на правните науки 2022 г., С.: БАН Институт на държавата и правото.
7. Маркова, М. Противопоставимост на възражението за съпричиняване при договорна отговорност при промяна на кредитора. - Търговско и

облигационно право, 2022, № 8, с. 5. ISSN: 1313-8133.
<https://e.trudipravo.bg/targovsko-i-obligatzionno-pravo/obligatzionni-otnosheniya/protivopostavimost-na-vazrazhenieto-za-saprichinyavane-pri-dogovorna-otgovornost-pri-promyana-na-kreditora/>

V. Участия в научни форуми

1. Маркова, М., доклад на тема: „Кумулация на договорна и деликтна отговорност“, IX Национална конференция на докторантите в областта на правните науки, 2019 г., ИДП, БАН.
2. Маркова, М., доклад на тема „Компенсация на вини при вреди от дефект на стока“, XI Национална конференция на докторантите в областта на правните науки, 2021 г., ИДП, БАН.
3. Маркова, М., доклад на тема „Отговорност на цедента за съпричиняване на вреди от неизпълнение на договор“, Юбилейна научна конференция в чест на 110 г. от рождението на проф. Живко Сталев и 100 г. от рождението на проф. Витали Таджер, 2022 г., ИДП БАН.
4. Маркова, М., доклад на тема: „Непреодолима сила и компенсация на вини при договорна отговорност във връзка с пандемията от COVID-19“, Научна конференция „Право и общество в (пост) пандемичния свят“, 2022 г., Правно-историческият факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски“.
5. Маркова, М., доклад на тема: "Невиновна невъзможност за изпълнение, стопанска непоносимост и компенсация на вини при договорна отговорност във връзка с пандемията от COVID-19", XII Национална конференция на докторантите в областта на правните науки 2022 г., ИДП, БАН.

**FACULTY OF LAW
AND HISTORY**

CONTRIBUTORY NEGLIGENCE IN CONTRACT LIABILITY

**MAYA METHODIEVA MARKOVA -
RUSIMOVA**

ABSTRACT

of the dissertation for the degree of 'Doctor' in the doctoral programme 'Civil and Family Law' Professional field of study: 3.6 Law, Scientific speciality: Civil and Family Law

Scientific supervisor: assoc. professor Tanya Yosifova

Blagoevgrad
2023

The dissertation work was discussed and directed for defense by the Department of Civil Law at the Faculty of Law and History of South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad. The author is a full-time PhD student at the same department.

Scientific Jury:

Members of the Scientific Jury internal to the University:

Assoc. Prof. Alexander Ivanov

Assoc. Prof. Asen Vodenicharov

External to the University members of the Scientific Jury:

Prof. Ph. Prof. Zhivko Draganov

Assoc. Prof. Dr. Ivan Tsvetanov

Assoc. Prof. Dr. Silvia Tsoneva

The public defense of the dissertation will be held on 18.12.2023 at 10:30 a.m. at the Faculty of Law and History, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad.

The materials on the defense are available at the Department of Civil Law, Faculty of Law and History, South - West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad. They are published on the website of the South-Western University "Neofit Rilski": <http://www.swu.bg>.

CONTENTS

I.	General Characteristics of the Dissertation.....	5
	1. Actuality of the topic. Theoretical and practical significance of the dissertation.....	5
	2. Subject, aims and objectives of the research	6
	3. Research methods	8
	4. Volume and structure of the dissertation	8
II.	Contents of the dissertation.....	9
	1. Chapter one. Concepts and principles	9
	2. Chapter Two. Contributory negligence of the creditor.....	26
	3. Chapter Three. Procedure for exercising the right of compensation of faults.....	33
III.	Scientific contributions of the dissertation work	35
IV.	Publications on the dissertation topic.....	38
V.	Participation in scientific forums	39

I. General Characteristics of the Dissertation

1. Actuality of the topic. Theoretical and practical significance of the dissertation

The institution of "contributory negligence" has been known in legal doctrine and practice since Roman law and has not lost its relevance even today. The institute under study is particularly developed in practice with regard to tort liability. However, the role of the institute under consideration in contractual liability is no less important. In the first place, the contributory negligence in contract liability may lead not only to a reduction of liability, as in non-contract liability, but also to a complete exemption of the debtor from liability. Next, the contributory negligence in contractual liability ensures compliance with the principle of mutual cooperation between the parties, which is the basis of the contractual relationship. Last but not least, the contributory negligence seeks to ensure the principle of fairness and the prohibition of unjust enrichment.

The principle of contributory negligence in contractual liability plays an important role in commercial and civil law relations. This is evident from the fact that the contributory negligence in contractual liability is legally regulated not only in the Bulgarian and foreign legislation, but also in a number of international private codifications created with the aim of unification and harmonization of legislations.

Contributory negligence in contract liability provides an opportunity to reduce or exclude the liability of the debtor. With the extension of the scope of contractual liability, i.e. the duty to pay compensation for both pecuniary and non-pecuniary damage, the means of reducing contractual liability have become of greater significance in practice.

The current relevance of the topic is also determined by the fact that it has aroused the interest of other authors in recent years. The institute in question, besides having a fundamental role in determining

the amount of civil liability, may find manifestations in many variations of the contractual relations between the parties. Therefore, the topic provides an opportunity to analyse the underlying issues in multiple aspects.

2. Subject, aims and objectives of the research

The subject of the present study is the concept of contributory negligence in contractual liability.

The aim of the work is to clarify the concept of contributory negligence as a way to reduce or exclude contractual liability.

In order to accomplish the stated objective, the study has identified the following tasks:

- ✓ To examine the concept of civil liability and to outline the main elements of its constituent elements;
- ✓ To compare the elements of the constituents of contract and tort liability by critically analysing them. To discuss the differences in the consequences of the two types of liability;
- ✓ To examine the controversial issue of cumulative tort and contract liability in the light of developments in case law;
- ✓ To pay specific attention to the prerequisites of civil liability relevant to the contributory negligence (causation, fault of the creditor and indivisibility of the damage);
- ✓ To clarify the functions of the compensation principle as a guarantee of the principle of cooperation between the parties, the principle of prohibition of unjust enrichment, the principle of equity;
- ✓ To make a distinction between contributory negligence in contract liability and similar legal figures involving lack of cooperation by the creditor and the reciprocal conditioning of performances;

- ✓ To compare the manifestation of the institute of contributory negligence in contract and tort liability. To discuss the specifics of pre-contractual liability and nullity or voidability of the contract;
- ✓ To trace the historical development of the institute in a comparative legal aspect;
- ✓ To analyse the different elements of the constituents of contributory negligence in contract liability (breach of contract, wrongfulness, fault, common causation, indivisibility of damage, the controversial issue of the creditor's fault);
- ✓ To analyze the confrontability of the objection of contributory negligence in case of change of the subjects of the legal relationship - in case of cession, subjective novation, subrogation, set-off, substitution and assumption of debt;
- ✓ To consider the consequences of contribution to non-performance by a representative of the creditor (authorised person, person authorised by law or by the court). To analyse the characteristics of contributory non-performance in commercial representation, as well as contributory non-performance by parties without representative power;
- ✓ To analyze the opposability of the objection of third parties responsible for the performance;
- ✓ To clarify the particularities of contributory negligence in contract liability in different types of contracts. Discuss the special case of contribution of fault in case of damages caused by defect of goods;
- ✓ Analyse the consequences of contributory negligence - reducing or excluding the liability of the debtor;
- ✓ To consider the hypotheses of reduction of the penalty, deposit and set-off. To discuss the consequences of termination of the

contract due to non-performance and contributory non-performance by the creditor;

- ✓ To consider the allocation of risk in a fortuitous event and force majeure in combination with contributory fault;
- ✓ To clarify the issue of the criteria for determining the amount of the reduction of the debtor's liability in case of contributory negligence;
- ✓ To consider the procedure for the exercise of the right to compensation for faults.

3. Research methods

The dialectical method combined with the inductive and deductive methods of analysis of the legal framework and case law are used in the study. The historical and comparative methods are used to trace and clarify the development of the institute. In the interpretation of the law, all known methods are applied in combination. The critical-analytical method has been used to analyse the statutory framework, case law and views adopted in the doctrine.

4. Volume and structure of the dissertation

The dissertation is 251 pages long.

The structure of the dissertation comprises an introduction, three chapters and a conclusion. A list of the used literature is attached at the end, which comprises of 61 titles in Bulgarian and 46 in foreign languages. A declaration of originality is attached.

The exposition in each chapter is structured in paragraphs, and the latter in points and sub-points.

II. Contents of the dissertation

1. Chapter one. Concepts and principles

Chapter one of the thesis discusses the basic concepts and principles that need to be clarified in order to understand and analyse the topic at hand. In **§1 of Chapter One** the basic concepts relevant to the institute under study - civil liability, the division of contractual and tort liability, the prerequisites for the occurrence of civil liability - are discussed. In **§2** the main legal principles related to the contributory negligence are clarified - the compensatory principle, the principle of equity, the principle of prohibition of unjust enrichment and the principle of cooperation between the parties. **§3 of Chapter One** examines the historical development and comparative law of the concept of contributory negligence.

Point 1 of § 1 analyses the concept of civil liability, outlining the main elements of the constituent elements - act, wrongfulness, damage, causal link between the act and the damage and fault. A definition of the concept is proposed: civil liability or liability for damages has as its main objective their reparation and is realised within the framework of a unilateral legal relationship containing the obligation of the liable party to repair the damage and the counter-right of compensation of the injured party (creditor), which arises ex lege, in the presence of the prerequisites provided for in the law and/or the contract.

Point 2 examines the division of civil liability into contract liability and tort liability.

Points 2.1 and 2.2 outline the basics of the concepts of contract and tort liability.

Point 2.3 discusses the differences in the constituent elements of contract and tort liability, each element being analysed - act, wrongfulness, damage, causal link between the wrongful act and the damage and fault.

The debtor's **conduct** in contract liability usually consists of omission, whereas the tortfeasor's conduct in tort liability consists of action.

In the next place, attention is paid to **the result** of the conduct and the damage. In the case of contractual liability, the wrongful act of the debtor leads to a failure to fulfil a contractual obligation (wrongful result), which in turn leads to damage in the sphere of the creditor. Since in tort liability there is no pre-existing contractual relationship between the subjects, in practice the two concepts overlap.

The disputed issue of **damages** as part of the constituent elements and basis of civil liability is discussed. It is held that damages are part of the constituent elements of civil liability, which makes them a ground for its occurrence.

As a further element of the constituents of civil liability, **wrongfulness** in contract and tort liability is examined. A new view of the concept of wrongfulness is proposed - **wrongfulness of the act**, of the **result** and of the **damage**. The wrongfulness as a characteristic of the act in tort liability is expressed in the violation of the general prohibition not to harm another, and in contractual liability - in the failure of the debtor's conduct to comply with what is due or with the pattern of due care.

The unlawful result consists in the discrepancy between the factual reality and the prescriptions of the law. The illegality of the result in tort liability coincides with the damage, while in contractual liability it consists in the failure to comply with the general principle of *pacta sunt servanda*.

The wrongfulness of the damage in tort liability coincides in scope with the wrongful result. It is related to the violation of another's goods, subject to an absolute subjective right. In the case of contractual liability, the wrongfulness of the damage consists in the infringement

of a wide range of the creditor's goods. It cannot be limited to the violation of absolute goods only. Damage is always wrongful.

The next constituent element of civil liability is **causation**. In the case of contractual liability, the creditor must prove, first, the causal link between the debtor's conduct and the breach of the contractual obligation and, second, the causal link between the debtor's breach and the damage suffered by the creditor. In tort liability, it is sufficient to prove a causal link between the conduct of the tortfeasor and the damage suffered by the injured party.

Next, **fault** in contractual and tort liability is examined as a subjective element of the factual composition of civil liability. The form of fault is irrelevant in tort liability, whereas in contract liability it is relevant to certain consequences.

Point 2.4. discusses the differences in the legal consequences of contract and tort liability.

In general, the consequences for the debtor are more serious under tort liability, i.e. tort liability is stricter than contract liability. This difference can be explained by the higher degree of public danger posed by tort as compared to breach of contract.

The material and procedural consequences of the two types of liability are examined in sequence. Attention is drawn to the differences in the following material legal consequences: hypotheses of no-fault liability, occurrence of joint and several liability, limitation period, scope of contractual and tort liability, liability of mentally incompetent persons under contractual and tort liability, limitation of contractual and tort liability.

The differences in the procedural consequences of contractual and tortious liability are outlined, with attention being paid to local competence, the rules on non-severability, the peculiarities of arbitration proceedings and the institution of set-off.

In point 2.5, the controversial issue of cumulative liability in contract and tort is discussed. An overview and analysis of the different doctrinal views as well as of the different solutions adopted in case law is presented. It is argued that the more appropriate term for the possibility of choosing between contractual and tortious liability is 'competition' between contractual and tortious liability.

It is suggested that de **lege ferenda** an express wording should be included in the LOC, in which the legislator should provide that in the event of competition between contractual and tortious liability, the person concerned may choose the ground on which to claim damages - contractual or tortious liability. Once the choice has been made, the person concerned is not entitled to claim liability on any other ground.

Point 3 § 1 discusses the prerequisites of civil liability relevant to the contributory negligence - causation, fault of the debtor, indivisibility of the damage. The various theories of causation are discussed - the theory of equivalence (*conditio sine qua non*), the theory of the most active condition which contributed most to the occurrence of the result and theories of adequate cause. An overview of the Bulgarian case-law on the application of the various theories of causation is given, according to which the factors without which the damage would not have occurred should first be distinguished by applying the theory of equivalence. Next, the theory of adequate cause is applied: the damage must be an objective, necessary and legitimate consequence of the act and not its accidental consequence.

The view that there must be a causal link both between the conduct of the responsible person and the wrongful result and between the wrongful result and the damage suffered is discussed. This division of the causal process into two parts shows the different functions of causation - to justify and to determine the scope of civil liability. It has been pointed out that the division of causation into two levels is justified in the case of contractual liability - the existence of a causal link

between the debtor's conduct and the default and between the default and the damage suffered. In tort liability, there must be a causal link between the wrongful conduct of the person and the harmful result.

In summary, it is observed that causation is of fundamental importance in the institute of contributory negligence. Both the conduct of the creditor and the conduct of the debtor must be causally related to the injury occurring in the creditor's sphere.

Point 3.2 discusses the debtor's fault as a prerequisite of civil liability relevant to contributory negligence.

There is no legal definition of fault in civil law. The concept and forms of fault are extensively studied by the criminal law sciences. Different views of fault as a unified concept in law and as a specific phenomenon in civil law are discussed. It is concluded that the concept of fault in civil and criminal law could not be fully equated, at least due to the specificity of the relations governing the two branches. In both civil and criminal law, fault is the psychological attitude of the offender towards his unlawful conduct. The exception to this rule is fault in contractual liability, where negligence is not the mental attitude of the actor towards his wrongful conduct, but the fact of failure to exercise due care. Tort liability is not limited by objective criteria; the criterion is subjective, as in the case of criminal liability.

In criminal law, the forms of fault are more differentiated - intent (direct and possible) and recklessness (negligence and presumption). The forms of fault in civil law are intent and negligence. Negligence is the main form of fault in civil law. It is divided into conscious negligence, also known as self-recklessness, and unconscious negligence, or unconscious recklessness. There is no distinction between them for the purposes of civil liability.

The concepts of **good faith, bad faith and gross negligence** are discussed. The conclusion is drawn that due care, in addition to being a criterion of exact performance, is a criterion for determining the form

of negligence. The presumption of fault in civil law and the burden of proof are discussed.

It is summarized that the forms of fault in civil law are intent and negligence. In the case of contract liability, negligence amounts to a discrepancy between what is owed and what is done, a failure to exercise due care. The form of fault is irrelevant in tort liability, whereas in contract liability it is relevant to certain consequences.

Next, the issue of the creditor's fault in contributory negligence in contract liability is addressed. It is held that the creditor is not bound to act towards himself with due care, nor with the care which he takes of his own affairs. The principle of co-operation between the parties is infringed and that gives rise to a characterisation of the creditor's conduct as wrongful. The question of whether the creditor's conduct was culpable is redundant in so far as the creditor's liability for damages to itself does not arise. It is concluded that, despite the name of the institute 'contributory negligence', it is not necessary that the creditor's conduct be culpable. It is sufficient that the same is causally connected with the non-performance and therefore with the damage suffered.

In point 3.3, the indivisibility of damage is discussed as a prerequisite of civil liability relevant to contributory negligence. It is stated that damage is clearly a prerequisite of civil liability. A particular feature of this prerequisite in relation to the principle of contributory negligence is the indivisibility of the damage - the impossibility of determining which damage was caused by the conduct of the creditor and which by the conduct of the debtor. The damage is causally linked to both the conduct of the debtor and the conduct of the creditor. The injury would not have occurred, or would not have been of the same magnitude, without the conduct of both.

In summary, §1 of Chapter One of the dissertation discusses the basic concepts relevant to the institute of "contributory negligence." The basic concept of civil liability is outlined, as well as its

manifestations - contractual and tort liability. The individual constituent elements of the complex factual composition of civil liability are discussed and compared in parallel in the case of contractual and tort liability. The elements of the factual constitution of civil liability relevant to contributory negligence are examined separately in order to distinguish them clearly. After clarifying the basic concepts relevant to the study, the principles relevant to contributory negligence are examined and analysed.

In §2 Chapter One of the dissertation the principles of compensation, justice, inadmissibility of unjust enrichment and cooperation between the parties are discussed.

Point 1 discusses the compensation principle as a general legal principle, the principle of equity and the principle of the inadmissibility of unjust enrichment.

The institution of "compensation for fault" aims to ensure fairness, equivalence in civil relations, respect for the principles of mutual cooperation between the parties, and the principle that no one can benefit from his own wrongful conduct. In the case of contributory negligence in contract liability, on the one hand there is an indivisible damage, on the other hand the general legal principle that each person must repair the damage which he himself has caused. Since the damage suffered is indivisible and is caused simultaneously by the conduct of the debtor and the creditor, there is a need to establish rules for apportioning liability between the parties in such cases. The name of the institute has been criticised and another name has been proposed which reflects more accurately the essence of the institute under consideration, namely 'competition of causes'.

The specific civil law norms, which are an expression of the contributory negligence principle and refer to the relationship between the non-performance of a contractual relationship and the conduct not only of the debtor but also of the creditor, are examined (Art. 267(2) of

the LOC), contract of sale (Art. 192(1), Art. 194(1) of the LOC, lease (Art. 230(3) of the LOC), acts without representative authority (Art. 42(1) of the LPA), avoidance of the contract due to an error in the subject matter or in the person (Art. 28(3) of the LOC). The norms, manifestation of the compensation principle in other branches of law - Art. 370, par. 3 and Art. 373 par. 1 of the Commercial Law (CL), Art. 101 para. 2 of the Civil Aviation Law, Art. 138 para. 2 of the Consumer protection Law, Art. 79 para. 2 of the Property Law, Art. 151 para. 1 of the Family Code.

In summary, it is concluded that, in all the above-mentioned situations, the creditor did not act in good faith as required by Article 63 of the LOC and violated the principle of cooperation between the parties.

The view that the principle of contributory negligence is a **guarantor of compliance with the principle of the inadmissibility of unjust enrichment** is upheld. In the case of contributory fault on the part of the creditor, the creditor has no basis for claiming compensation for the non-performance in full, because by his conduct he contributed to the non-performance and therefore to the occurrence of the damage. Damages should be reduced or excluded because otherwise there would be unjust enrichment - the creditor would be enriched at the expense of the debtor despite his wrongful conduct, which would lead to an exchange of goods without justification.

Next, the principle of justice is discussed - a fundamental principle in law that aims to ensure equivalence in relations between legal subjects. The principle of contributory negligence is a guarantor of compliance with the principle of justice, as it limits liability in order to achieve equivalence in the relationship between the parties.

Point 2 discusses the principle of cooperation between the parties. The principle of cooperation between the parties is incorporated in the foundations of the contractual relationship. It arises, exists and is

modified in order to achieve a result desired by the parties. It is a fundamental principle of contract law that the contract must be performed and both parties are responsible for achieving this objective and must cooperate with each other. The principle of mutual cooperation between the parties is enshrined in a number of international instruments created to harmonise and unify the regulation of international commercial and civil relations. It is concluded that the principle of mutual cooperation between the parties to a contract, enshrined in Article 63 of the LOC, is a fundamental principle of law, a universal principle which underlies the principle of compensation in contractual liability. In order for the principle of compensation of fault to be present, it is necessary that the creditor has failed to observe the principle of mutual cooperation between the parties and has thereby contributed to the damage caused by the debtor's failure to fulfil its obligation. The view of the institution of compensation for fault as a sanction for a breach of the principle of mutual cooperation is supported. The question of the absolute or relative effect of the principle under consideration is discussed. It is concluded that the principle has no absolute effect and concerns only the parties to the contract.

Point 3 discusses the functions of contributory negligence and provides a definition of the institute. The main functions are: limitation of civil liability, ensuring justice, observance of the principles of mutual cooperation between the parties, and the principle "nemo auditur propriam turpitudinem allegans" - no one can benefit from his own wrongful conduct. Compensation for fault also serves a punitive function with respect to the creditor for breach of the principle of mutual cooperation and aims at equivalence in the relationship between the parties.

The law contains no legal definition of the institute of "compensation of faults". The various doctrinal definitions of the institute are examined. The following definition of the institute of

compensation of faults is proposed: An institute in law which aims to ensure compliance with the principle of fairness, the principle of mutual cooperation between the parties, which reduces or excludes (only in the case of contractual liability) the liability of the debtor/delinquent, taking into account the contribution of the creditor/victim to the occurrence of indivisible damages in his legal sphere, which are causally related to both the conduct of the debtor/delinquent and the conduct of the creditor/victim in order to achieve equivalence in civil law relations.

For the purpose of defining the concept of contributory negligence, a distinction is made in section 4 with other legal figures similar to contributory negligence, such as creditor's default, objection for breach of contract, commercial retention, impossibility of performance caused by the creditor and remission of part of the compensation.

Point 4.1 compares the contributory negligence and delay of the creditor (*mora creditoris*).

The law provides for two separate hypotheses of creditor's delay. The first is when the debtor has offered performance and the creditor unreasonably does not accept it. The common elements of the constitutives of the creditor's default and contributory damages are set out in this creditor's default hypothesis: breach of the principle of mutual cooperation, non-performance of the contract, damages. Despite the similarities, there are significant differences between the two institutions. First of all, the difference in the specificity of the causal link is pointed out. The creditor's lack of cooperation must be the sole cause of the creditor's default. In the case of contributory negligence, the causal link is between the default and the conduct of both the creditor and the debtor. Next, the creditor's default obligation needs acceptance - it is usually a duty to act. Contributory damages in contractual liability can also arise in the case of a breach of a duty of

omission. There is no offer of performance made by the debtor to the creditor and a refusal to accept the same in the case of an indemnity.

In the second hypothesis of the creditor's delay, the creditor does not provide the necessary assistance, without which the debtor cannot fulfil his obligation. In this hypothesis, the creditor's conduct, his non-cooperation, leads to the debtor's non-performance. The main difference in this hypothesis is the causal link which, in the case of compensation of faults, is between the conduct of both parties and the non-performance. Another significant difference that has been considered is that in the case of a default by the creditor, the creditor fails to perform a specific obligation required to be performed by the debtor, whereas in the case of contributory negligence the general duty of cooperation between the parties is usually breached.

The differences of the two institutions in their substantive effects are discussed. In the case of a creditor's delay, the debtor's liability is reduced, whereas in the case of contributory negligence in contract, the debtor's liability may be reduced or completely eliminated.

Next, **in point 4.2**, a comparison and distinction is made between contributory negligence and a objection for breach of contract.

The similarities between the two institutions are examined, which are that in both cases the creditor's conduct is causally related to the debtor's failure to perform an obligation under a contractual relationship. The conduct of both parties is causally related to the nonperformance. In the case of an objection of breach of contract, the debtor is willing to perform but makes the performance of his obligation conditional on the performance of the creditor. The remaining elements of the factual constitution of the plea of breach of contract are set out, which are distinct from those of contributory negligence. In order to give rise to a right of action for breach of contract, there must be two counterclaims which arise out of a bilateral contractual relationship and are enforceable. The counterclaims must be equivalent and dissimilar,

and if they are dissimilar they must not be offset. Both contributory negligence and objection for breach of contract are exercised by way of objection, but objection for breach of contract is dilatory and objection for contributory negligence is peremptory.

In **point 4.3**, a distinction is made between contributory negligence and the right of retention.

The right of retention, like compensation for faults, is an expression of the principle of mutual conditionality of reciprocal obligations in bilateral contracts. It guarantees the simultaneous performance of the counterclaims and thus aims at equivalence in the relationship between the legal subjects. In the case of fault compensation, equivalence in the relationship is also aimed at and there is a link between the creditor's conduct and the debtor's default, but they act in parallel and together co-cause the default under the contract. In both cases, the creditor suffers negative consequences in the legal sphere as a result of his own conduct.

Point 4.4 distinguishes between contributory negligence and remission of part of the compensation.

The remission of part of the creditor's compensation is practically identical to the consequences of a reduction of compensation in the case of contributory negligence. The difference is that in the case of contributory negligence, the compensation is reduced by court order, whereas in the case of waiver of the debt, the parties agree to reduce the amount of the compensation to be paid.

In the last **point 5 of §2 of Chapter One** the manifestations of the compensation principle in contractual and tort liability are discussed.

Contributory negligence is regulated separately in tort and contract liability. Tort liability has a stricter regime than contractual liability - in the case of contributory liability, the debtor may be completely exempted from contractual liability, while the liability of

the tortfeasor may only be reduced. This distinction is explained by the higher degree of public danger posed by tort as compared to breach of contract. The protection of the negative interest is also strengthened in view of the unpredictability of the circumstances. In order to distinguish between the specific features of contributory negligence in contract and tort liability, the elements of the facts which constitute a particular feature of both sets of facts, namely causation and fault, are examined.

Point 5.1 analyses causation and fault in the case of contributory negligence in contract and tort liability. In the case of contributory negligence, the causal link is between the act of the injured party, the act of the tortfeasor and the damage suffered by the injured party.

It is maintained that the causal link in contributory negligence in contract liability is more complex than that in tort liability. On the one hand, there must be a causal link between the wrongful conduct of the debtor and the nonperformance and, on the other hand, between the wrongful conduct of the creditor and the nonperformance. The second part of the causal link is that between the nonperformance and the damage suffered.

It is accepted that fault in contributory negligence does not differ between contractual and tortious liability, except that in contractual liability negligence is equated with a failure to exercise due care, i.e. fault is objectified. The conduct of the creditor, or the injured party, need not be culpable in the case of contributory liability in contract or in tort.

Point 5.2. deals with contributory damages in pre-contractual relations.

Due to the controversial nature of pre-contractual liability, whether in tort or in contract, the issue of contributory negligence in pre-contractual liability finds a place in the manifestations of the principle of compensation in contractual and tort liability. In order to clarify the nature of pre-contractual liability, its specific features are

examined: the pre-contractual relationship is not preceded by an existing contractual relationship, pre-contractual liability protects the negative interest suffered as a result of the fact that no contract has been concluded. The factual elements of precontractual liability are set out as follows: an act in the presence of a precontractual relationship, wrongfulness, damage, a causal link between the conduct and the damage, fault, no contract and good faith on the part of the other party. Upon the conclusion of a contract between the parties, pre-contractual liability is terminated and the parties are liable for non-performance. It is concluded that precontractual liability is a special type of tort liability. Consequently, in cases of contributory damages, the compensation is subject to reduction on the basis of Article 51(2) of the LOC. Contributory negligence in the case of pre-contractual liability would arise where both parties have acted in bad faith in the negotiation of a contract and the conduct of both parties is causally connected to the failure to conclude a contract and the damage suffered. The damages should be indivisible.

Point 5.3. puts the contributory negligence in void and voidable contracts under consideration.

In the event of the annulment of a contract due to a mistake, a special hypothesis is provided for in Art. 28 para. 3 of the LOC - "The party claiming the annulment is obliged to compensate the other party for the damage caused to it by the conclusion of the annulled contract". It is concluded that in the case of a void contract, the non-performance of which has caused damages, the party is liable on extra-contractual grounds.

In **§3 of Chapter One** of the dissertation the historical development and comparative legal framework of the institute of contributory negligence is examined.

The history of the institute of "compensation of faults" is traced from classical Roman law. The sources most often cited in the doctrine

as the basis of the principle of compensation are discussed - the Digests D.9.2 and D.50.17.203 of the Corpus Iuris Civilis. Pomponius's rule sets out the most general formulation of the Roman law principle of the fault of the injured party in Digest D.50.17.203: "One who suffers damage through his own fault is not considered to have suffered damage." The origins of the quoted text and the doctrine of fault compensation are traced. The thesis that the theory of culpa compensatio did not exist among classical Roman jurists is examined. Medieval scholars were the first to construct the theory of culpa compensatio. Two periods have been distinguished in medieval scholarship on Roman law: the period of the Glossators (12th and 13th centuries) and the period of the Commentators (14th and 15th centuries). In canon law, the period of classical canon law and the period of the early 13th century are distinguished. It is argued that the contribution to the construction of the notion of compensation for faults of the Glossators, Commentators and Canonists consists mainly in the fact that the medieval school attached legal importance to the conduct of the injured party, in contrast to Roman law. The main contribution of the glossators to the construction of the doctrine of compensation for fault is pointed to the approach of assessing the degree of negligence of each party. The commentators' contribution to the development of the theory of fault compensation is discussed. As one of the novelties that commentators add to the development of the principle of fault compensation, it is pointed out that when one party acts negligently and the other party acts intentionally, with respect to the same tort, intent excludes the liability of the negligent actor. The concepts of culpa admixta (mixed fault) and culpa communis (common fault) are discussed. The concept of culpa admixta provides a legal qualification of the victim's culpable conduct. The conduct of the injured party precluded liability of the wrongdoer. In culpa communis, two persons act with the same degree of culpability

and their culpability relates to the same act, with the result that their respective culpabilities are offset ipso jure.

The contribution of Canon Law to the development of the theory of compensation of faults is discussed. Compensation of faults led to the bearing of guilt by one party. Due to the impossibility of apportioning the damages between the parties under contributory fault, the party who acted with a higher degree of negligence was found solely at fault. The canonists regarded joint fault as contributory fault and therefore in such cases the question whether the tortfeasor or the injured party caused *causa proxima* was examined. Canonists also used the concepts of mixed and joint fault.

The early modern period is examined - between 1400 and 1600. The creation and ideas of the legal movement of humanism are discussed. Humanists set themselves the task of discovering the original meaning of Justinian's texts in their classical context. Humanists discuss reducing damages rather than abolishing them, leading to a gradual abandonment of the all-or-nothing approach. Alongside the humanist movement, the *mos italicus* movement developed, which was practically oriented. The theory of the greater fault (*maior culpa*) - represents a development of the medieval doctrine of *culpa compensatio*. The generalization is made that in the early modern period the application of the *culpa compensatio* principle continued, and the first traces of the theory of greater culpability appeared. For the first time, the possibility of partial compensation was envisaged, but the all-or-nothing approach to fault compensation nevertheless continued. The seventeenth and eighteenth centuries can be described as the 'Age of the Law of Reason'. During these two centuries, most legal scholarship in Europe was heavily influenced by the natural law school, which was not bound by the Roman law tradition.

The development of the concept of fault in modern and contemporary law is examined. It is argued that there is a tendency for

contributory fault to become more important and to lead to a limitation rather than an abolition of liability; the proportionate approach is again being advanced and the allocation of damages between the injured party and the tortfeasor is generally supported.

The development of the concept of contributory negligence in continental Europe - France, Germany - is traced. The following conclusions are drawn about the development of the concept of fault compensation in the 19th century: while in the first half of the 19th century some doctrine still supported the all-or-nothing approach, in the last quarter of the century the same was abandoned and apportionment of damages according to the gravity of fault was applied.

Point 2 of §3 of the dissertation provides a comparative legal overview of the regulation of contributive negligence, analysing the legal regimes in different countries - France, Germany, Great Britain, Hungary and Spain. It is concluded that the proportional allocation of damages as a legal consequence of victim's contributory fault is a common modern solution of European law. The question of harmonization and unification of the regulation of international commercial and civil relations as regards the institute of compensation for fault in contractual liability is discussed. It is concluded that, in private international law, the creditor's contribution is taken into account in determining the liability of the debtor for damages for breach of contract.

Point 3 briefly traces the development of the institute of contributory negligence in Bulgarian law.

In summary, Chapter One of the dissertation examines and critically analyses the basic legal concepts relevant to the institute of contributory negligence - civil liability, in particular contractual and tort liability. The elements of the constituent elements of civil liability are discussed and compared in parallel in the case of contractual liability and in the case of tort liability, while those relevant to contributory

negligence are examined separately in order to distinguish them clearly. The controversial issue of the cumulation of tort and contract liability is examined. Particular attention is paid to the prerequisites of civil liability relevant to compensation for fault. The legal principles closely related to the compensation principle are discussed. A distinction is made between fault compensation in contractual liability and similar legal figures relating to lack of cooperation on the part of the creditor and counterconditionality of the consideration. It compares the manifestation of the institute of contributory negligence in contractual and tort liability and discusses the peculiarities of pre-contractual liability and nullity or voidability of the contract. The historical and comparative legal analysis undertaken contribute to a more comprehensive understanding of the institute under consideration.

2. Chapter Two. Contributory negligence of the creditor

Chapter Two of the thesis examines the constituent elements necessary to give rise to the contributory negligence in contract liability and the consequences of a creditor's contributory negligence.

In § 1 of Chapter Two, attention is paid to each of the elements of the factual constitution of contributory negligence in contract liability separately - the existence of a valid contractual relationship, the debtor's culpable failure to perform a contractual obligation, wrongfulness, the occurrence of an indivisible harmful result, the causal link between the result and the conduct of the creditor and the debtor.

In point 1, the contractual relationship as an element of the factual constitution of contributory negligence of the creditor is examined.

Point 1.1. discusses the parties of the contractual relationship, focusing on the creditor, the debtor and the other parties of the performance.

With regard to the creditor, the question of the opposability of the objection of contribution in the event of a change of creditor in the hypotheses of an assignment agreement, active subjective novation, subrogation and set-off of counterclaims is discussed in separate subpoints of point 1.1.1.

In point 1.1.2, attention is paid to other parties to the execution - persons authorised by the creditor, the court or the law. It discusses co-execution in voluntary representation (authorization, contract of order, commission contract, etc.), co-execution by a representative of the creditor without representative authority (ostensible representative, ostensible creditor, front person), commercial representation. The specific features of active solidarity are discussed.

In point 1.1.3. attention is paid to the debtor as a party of the contractual relationship as in separate sub-points the consequences of the change of the debtor under the contractual relationship in case of co-causation of damage by the creditor in the hypotheses of substitution in debt, assumption of debt and passive subjective novation are discussed. The specific features of passive solidarity are discussed.

In point 1.1.4. the possibilities of opposing an objection of contributory negligence by third parties liable for the performance are analysed - in the hypotheses of suretyship, bank guarantee, pledge, mortgage, right of retention and delcredere contracts.

Point 1.2. discusses the specificities of the different types of contracts related to the institute under consideration, with separate sub-points in point 1.2. discussing the specificities of the different types of contracts - unilateral and bilateral contracts (point 1.2.1.), retributive and gratuitous contracts (sect. 1.2.2.), consensual, real and formal contracts (sect. 1.2.3.), commutative and aleatory contracts (sect. 1.2.4.), principal and accessory contracts (sect. 1.2.5), causal and abstract contracts (sect. 1.2.6), commercial contracts (sect. 1.2.7), consumer contracts (sect. 1.2.8) and preliminary contracts (sect. 1.2.9). With

regard to consumer contracts, the specificity of liability for damage caused by a defect in goods and, in particular, the hypothesis of contributory negligence is discussed. The main features of liability for damage caused by a defect in goods are its subjects, its objective nature and the narrowly defined amount of the damage to be compensated. Although the liability of the manufacturer is of a tortious nature, where the consumer causes damage, the law provides for the possibility of the manufacturer being completely exempted from liability, which is not provided for in the case of contributory liability in tort. This legislative decision is supported in view of the gradation of the social danger of acts in general tort and in liability for damage caused by a defect in goods.

Point 2 of § 1 of Chapter Two, deals with the non performance for which the debtor is liable, as a further element of the factual constitution of contributory negligence in contract liability, the concept and forms of non performance, the causes and consequences of non performance.

Point 3 discusses the next element of the factual constitution of contributory negligence in contract liability - wrongfulness. The concepts of wrongfulness of the act, wrongfulness of the result and wrongfulness of the damage are distinguished.

Point 4 deals with the concept and types of damages resulting from a breach of a contractual obligation. It supports the view that damage is part of the constitutive elements of civil liability. Material (loss and loss of profit) and non-material damage are considered. The previously controversial issue of compensation for non-pecuniary damage in the case of contractual liability is discussed. The possibility of a legal person suffering non-pecuniary damage is analysed, the view is taken that such a possibility should be recognised and a proposal is made *de lege ferenda* that this problem should be explicitly dealt with in a text of the LOC. The conclusion is drawn that compensation for

non-pecuniary damage resulting from breach of contract may be reduced or waived where the creditor has caused the damage. Compensation of damages with benefits is examined.

Next, **point 5** deals with fault as a subjective element of the constitutive element of civil liability and, accordingly, as a constitutive element of contributory negligence in contractual liability. The concepts and meaning of intent and gross negligence in civil law are discussed.

As a further element of the constituent elements of contributory negligence in contractual liability, the causal link between the breach of contract and the damage is examined in **point 6**. It is stated that in the case of contractual liability the causal link is complicated - between the conduct of the debtor and the breach of contract (the wrongful result), between the breach of contract and the damage suffered by the creditor. The question of which damages are direct and proximate is examined.

Next, **point 7** discusses the wrongfulness of the creditor's conduct as a specific element of the constituent elements of contributive negligence in contractual liability. It discusses the controversial question whether the creditor's conduct should be wrongful. The author expresses an opinion that the wrongfulness of the creditor's conduct may be expressed either in contravention of a specific legal rule or breach of a contractual obligation or in breach of the general principle of cooperation.

Point 8 discusses a further element of the factual structure specific to contributive negligence - the general causal link between the creditor's conduct, the debtor's conduct and the default (the wrongful result). The causal link must be such that both the conduct of the debtor and the conduct of the creditor lead to the breach of contract. It is concluded that, despite the name of the institute 'compensation for

fault', the causal link between the conduct of the creditor, the debtor and the default is decisive for its application.

Point 9 refers to the indivisibility of damage as an element of the factual constitution of contributive negligence in contract liability.

Point 10 discusses the controversial question whether the fault of the creditor is part of the factual constitution of contributive negligence in contract liability. It concludes that the creditor's conduct need not be culpable for the factual element of contributive negligence in contract liability to be satisfied. Persons cannot be liable for damages against themselves, as there is no requirement of due care in relation to one's own affairs.

In §2 of Chapter Two, the possible consequences of contributoru negligence in the case of contract liability are discussed - reduction or exclusion of the liability of the debtor.

Point 1 discusses the reduction of the debtor's liability as a possible consequence of contributory negligence.

Point 1.1 discusses the legal nature of the reduction of damages. The principles in determining the amount of pecuniary and non-pecuniary damages in theory and practice are examined.

Next, **point 1.2** discusses the views in the doctrine and practice on the applicability of the principle of contributory negligence in case of an agreed contractual penalty between the parties and the controversial issue of reduction of a penalty between traders. It is concluded that Article 92(2) of the LOC does not exhaustively list the cases in which the penalty may be reduced. It is held that the penalty may be reduced on the basis of Article 83(1) of the LOC, outside the hypothesis of Article 92(2) of the LOC, without violating the provision of Article 309 of the LC. The possibility of reducing the advance payment in the case of contributory damages in the case of contractual liability is examined, and the opinions expressed in the doctrine and practice are discussed. The opinion is expressed that the deposit, by its

nature, constitutes a special form of contractual liability and, given its compensatory function, it is subject to reduction in the event of contributory damages. The contrary would lead to the possibility of abuse of rights by the creditor, who, in the event of contributory damage, would always choose to be satisfied by the deposit instead of seeking compensation under the general rules. An analysis is made of the possibility of reducing the set-off in the case of compensation for fault in the case of contractual liability and the opinion is expressed that the provision of Art. 83 para. 1 of LOC is applicable to set-off.

Point 1.3 discusses the reduction of the debtor's liability in the event of a terminated contract. It discusses the views in doctrine and practice on the special nature of liability in the event of a repudiated contract. The opinion is expressed that against a claim for damages for breach of contract, the debtor may defend himself by pleading contributory negligence on contractual grounds, but when the contract is rescinded, the contract is extinguished retroactively and the debtor has only the defence under Article 51(2) of the LOC.

In the following **point 1.4.** of the exposition the allocation of liability in case of a fortuitous event or force majeure in combination with the creditor's unlawful conduct is discussed. The concepts of fortuitous event, force majeure, economic frustration and contributive negligence are analysed and compared in the context that all the institutes under consideration limit or exclude civil liability. The conclusion is drawn that there are particularities in the causal link between the failure to fulfil a contractual obligation and the damage resulting from the failure to perform under the institutes in question. Where force majeure and contributory negligence are cumulative, contributory negligence is relevant only where the liability of the debtor is not excluded. In cases of contributory negligence under conditions of economic frustration, the liability of the creditor may be reduced or waived on the basis of Art. 83 para. 1 of the LOC, and where the

contract is terminated at the request of the party concerned, the rules on contributory liability in tort shall apply.

An important part of the exposition is **point 1.5**, which discusses the criteria for determining the amount of the reduction, respectively the elimination of the debtor's liability. The criteria of the degree of causation, the degree of fault of both parties, and justice are put under consideration. The view is taken that it is necessary to use a complex criterion for each particular case, which includes the objective contribution of the creditor to the default, the amount and type of damage, and the particular circumstances of the case.

Another possible consequence of contributory negligence in the case of contractual liability is the exclusion of the debtor's liability, discussed in **§2, Chapter Two**. The legislator provides for the possibility of excluding the liability of the debtor only in the case of contractual liability because of the higher public danger of the acts in the case of tort liability. The legislator does not regulate in which cases the court should reduce the compensation and when it should exempt the debtor from liability; the decision-maker must therefore make an assessment on the basis of a complex criterion.

Point 2.1 discusses the possibility of excluding damages. **Point 2.2** discusses the possibility of excluding penalty and deposit as forms of contractual liability. The view is taken that the exclusion of stipulated penalty or deposit would be contrary to their penal function and therefore inadmissible.

Point 2.3 analyses the exclusion of liability in the event of a repudiated contract. The opinion is expressed that, in view of the specific nature of liability under a contract which has been rescinded, the liability of the debtor under a contract which has been rescinded cannot be excluded. The exemption of the debtor from liability is provided for only in the case of contractual liability, and liability in tort

arises in the case of a terminated contract. The law provides for the possibility of reduction of tort liability, but not for its elimination.

In summary, Chapter Two of the thesis sets out to examine each of the constituent elements of contributory negligence in contract liability. An analysis is made of the opposability of the objection of contributory negligence when the subjects of the legal relationship change. The specific features of contributory negligence in contractual liability under different types of contract are examined. The possible consequences of the implementation of the considered constituent elements - reduction or exclusion of liability - are discussed. The hypotheses of reduction, respectively exclusion of the penalty, advance payment and set-off are analysed. The allocation of risk in the event of a fortuitous event and force majeure in combination with contributory negligence is discussed. An analysis is made of the criteria for reducing or excluding the liability of the debtor.

3. Chapter Three. Procedure for exercising the right of compensation of faults.

Chapter three of the dissertation is devoted to the procedure for exercising the right to compensation for faults, namely by way of an objection of contributory negligence under Art. 83, para.1 of LOC.

The essence of the objection of contributory negligence under Art. 83 par. 1 of the LOC, and whether it is a personal or absolute objection, peremptory or dispositive, substantive or procedural, independent or non-independent. It is concluded that the plea of contributory negligence is a personal, peremptory, independent plea.

Point 4 of Chapter Three discusses the opposability of the objection of contributory negligence in contractual liability and concludes that it is opposable in the hypotheses of succession, substitution in debt, assumption of debt, assumption of performance. The criteria for the opposability of the objection are the functional

connection of the objection under Art. 83 para. 1 of the LOC to the legal relationship as a whole, as well as the principles of fairness and equity.

Point 5 of Chapter Three discusses the limitation period for the debtor's right to object, which starts to run from the moment of the creditor's contribution. The applicable statute is Art. 111 para.b LOC, which provides a special 3-year limitation period for claims for damages and penalties arising from a breach of contract, as the objection concerns the reduction or waiver of damages due.

Point 6 deals with the allocation of the burden of proof between the parties, and **point 7** deals with the arguments concerning the possibility of the court's ex officio application of the provision of Art. 83, para.1 of the LOC. The view is supported that it is not open to the court of its own initiative to rule on Article 83(1) of the LOC and reduce or exclude the liability of the debtor.

Point 8 analyses the limitation period for opposing a plea of contributory negligence on the basis of Art. 83 par. 1 LOC. Finally, paragraph 9 outlines the binding effect of the judgment with regard to the plea of contributory negligence under Article 83(1) of the LOC.

In conclusion, the dissertation discusses and critically analyses the basic legal concepts relevant to the institute of contributory negligence - civil liability, in particular contract and tort liability. The constituent elements of civil liability are discussed and compared in parallel in the case of contract and tort liability, while those relevant to contributive negligence are examined separately in order to distinguish them clearly. The question of the cumulation of tort and contract liability is examined in the light of the development of case-law. Particular attention is paid to the prerequisites of civil liability relevant to contributory negligence (causation, fault of the creditor and indivisibility of the damage). The legal principles which are closely related to the compensation principle are discussed - the principle of justice, the principle of inadmissibility of unjust enrichment and the

principle of cooperation between the parties. A distinction is drawn between the contributory negligence in contract liability and similar legal figures relating to non-cooperation by the creditor and counterconditionality of the performances. It compares the manifestation of the institute of contributory negligence in contractual and tort liability and discusses the peculiarities of pre-contractual liability and nullity or voidability of the contract. The historical and comparative legal analysis contribute to a more comprehensive understanding of the institute under consideration. Each of the elements of the constitutive elements of contributory negligence in contractual liability are considered separately - contractual relationship, breach, wrongfulness, damages, fault, causation, wrongfulness of the creditor's conduct, general causation, indivisibility of the damage, fault of the creditor. An analysis is made of the opposability of the objection of contributory negligence in the event of a change of the subjects of the legal relationship. The peculiarities of contributoru negligence in contractual liability under different types of contracts are discussed. The possible consequences of the implementation of the considered factual composition - reduction or exclusion of liability - are examined. The hypotheses of reduction, respectively exclusion of the penalty, the advance and the set-off are considered. The allocation of risk in the event of a fortuitous event and force majeure in combination with compensation for fault is discussed. An analysis is made of the criteria for reducing or excluding the liability of the debtor.

III. Scientific contributions of the dissertation work

1. For the first time in the Bulgarian legal literature distinctions are made between the institute of contributory negligence in contract liability and similar legal figures (creditor's default, objection for unperformed contract, right of retention, impossibility of performance caused by the creditor, remission of part of the compensation).

2. The conclusion that, despite the name of the institute "compensation for fault", the creditor's conduct need not be fault, since the creditor is not obliged to act in good faith towards himself. It is sufficient that his conduct be causally connected with the default and therefore with the damage suffered.

3. The constituent elements of contractual liability are examined in detail, with particular reference to the parties - creditor and debtor - in the contractual relationship.

4. For the first time a systematic review of the opposability of the objection of contributory negligence in case of a change of one of the parties to the contractual relationship. A novelty in the legal literature is the question of the opposability of the objection of other parties to the performance - authorized persons, legal representatives, persons authorized by law and by the court, as well as the possibility to oppose the objection of third parties responsible for the performance and all the conclusions drawn in this part of the study.

5. The criteria for the opposability of the objection - the functional relation of the objection to the legal relationship as a whole, the principles of justice and equity - are of a contributory nature.

6. The consideration of the possibilities of reduction or exclusion of the penalty, advance and set-off in case of contributory damages in contractual liability is of a contributory nature.

7. The discussion of allocation of liability in the event of a fortuitous event or force majeure in combination with wrongful conduct of the creditor is a novelty.

A **de lege ferenda** proposal has been made to include an explicit text in the LOC, in which the legislator should provide for the right of the affected person to choose the basis on which he will claim compensation for damages - contractual or tort liability. Once the choice has been made, the person concerned is not entitled to claim liability on any other ground.

A proposal is made **de lege ferenda** to create an express text in the LOC regulating whether compensation for non-pecuniary damage is payable to legal persons.

IV. Publications on the dissertation topic

1. Markova, M. Diminishing the Contract Penalty in the case of Contributory Negligence. – Commercial and Contract Law Journal, 2017, No. 2, 45 – 57. ISSN 1314-8133. National Refferent List of contemporary Bulgarian scientific National reference list of contemporary Bulgarian peer-reviewed scientific publications ID № 2101. <http://trudipravo.bg/mesechni-spisania/mesechno-spisanie-targovsko-i-obligacionno-pravo/menuconttkp/2856-daidzhest-targovsko-i-obligatzionno-pravo-2017-g-kn-02>
2. Markova, M. Concurrent liability in contract and tort. – In: Collection of reports from the IX National Conference of Doctoral Students in Legal Sciences. BAS Institute of the State and Law, 2020, 79 - 89. ISSN 2603-3011. Part of the electronic database of C.E.E.O.L. <http://www.ceeol.com/>
3. Markova, M. Contributory negligence in damages caused by a defect in a product. – In: Collection of reports from the XI National Conference of Doctoral Students in Legal Sciences. BAS Institute of the State and Law, 2023, 72 – 82.
4. Markova, M. Liability of the cedant for contributory damages for breach of contract - accepted for publication in the Reports of the Jubilee Scientific Conference in honour of the 110th anniversary of the birth of prof. Zhivko Stalev and 100th anniversary of the birth of prof. Vitali Tadjer, ISL BAS, 2022.
5. Markova, M. Force Majeure and Contributive Negligence in Contractual Liability in Relation to the COVID-19 Pandemic - Accepted for Publication in the Proceedings of the Scientific Conference "Law and Society in the (Post) Pandemic World" South West University Neofit Rilski Faculty of Law and History, 2022.
6. Markova, M. Objective Impossibility of Performance, Economic Frustration and Contributory Negligence in Contractual Liability in Relation to the COVID-19 Pandemic - accepted for publication in the Proceedings of the XII National Conference of Doctoral Students in Legal Studies 2022. BAS, Institute of State and Law.
7. Markova, M. Opposability of the objection of contributory negligence in the case of contractual liability in case of change of creditor. - Commercial

and contract law Journal, 2022, No. 8, p. 5. ISSN: 1313-8133.
<https://e.trudipravo.bg/targovsko-i-obligatzionno-pravo/obligatzionni-otnosheniya/protivopostavimost-na-vazrazhenieto-za-saprichinyavane-pri-dogovorna-otgovornost-pri-promyana-na-kreditora/>

V. Participation in scientific forums

1. Markova, M., report on the subject: Concurrent liability in contract and tort., IX National Conference of Doctoral Students in Legal Sciences, 2019. BAS Institute of the State and Law.
2. Markova, M., report on the subject: Contributory Negligence in damages caused by a defect in a product. XI National Conference of Doctoral Students in Legal Sciences, 2021. BAS Institute of the State and Law.
3. Markova, M., report on the subject: Liability of the Cedant for Contributory damages for breach of a contract, Jubilee Scientific Conference in honour of the 110th anniversary of the birth of prof. Zhivko Stalev and 100th anniversary of the birth of prof. Vitali Tadjer, 2022. ISL BAS.
4. Markova, M., report on the subject: Force Majeure and Contributive Negligence in Contractual Liability in Relation to the COVID-19 Pandemic. Scientific Conference "Law and Society in the (Post) Pandemic World", 2022. South West University "Neofit Rilski", Faculty of Law and History.
5. Markova, M., report on the subject: Objective Impossibility of Performance, Economic Frustration and Contributory Negligence in Contractual Liability in Relation to the COVID-19 Pandemic. XII National Conference of Doctoral Students in Legal Studies 2022. BAS, Institute of State and Law.